

Archeologische Werfbegeleiding

Veststraat - Balen

*Eindrapport van het archeologisch onderzoek
i.o. v. Molse Bouwmaatschappij*

Lieselot Vadorpe,
Bernard Van Couwenberghe

COLOFON

Opdracht:

Archeologisch proefsleuvenonderzoek
Molse Bouwmaatschappij
Veststraat, 2490 Balen

Opdrachtgever:

Molse Bouwmaatschappij (Nic Janssens)
Bosveld 152, 2400 Mol

Opdrachthouder:

Antea Belgium nv
Posthofbrug 10, 2600 Antwerpen

T: +32(0)3 22155 00

F: +32 (0)3 221 55 01

www.anteagroup.be

BTW: BE 414.321.939

RPR Antwerpen 0414.321.939

IBAN: BE81 4062 0904 6124

BIC: KREDBEBB

Antea Group is gecertificeerd volgens 1509001

Identificatienummer:

2230374008/lvd - 2

Datum:

30 november 2011

Status / revisie

Definitief rapport

Vrijgave:

Jan Parys, Account Manager

Controle:

Caroline Ryssaert, Account Manager

Projectmedewerkers:

Caroline Ryssaert, senior Adviseur

Adviseurs:

Lieselot Vandorpe, Projectleider

Bernard Van Couwenberghe, Adviseur

INHOUD

Deel 1: Inleiding	5
1. Algemene Inleiding	6
2. Situering	6
3. Doel, Juridisch kader en methodologie van de studie	8
Deel 2: Situering	9
4. Geografische ligging en Reliëf	10
5. Geologie en bodem	10
6. Archeologische en historische context	15
Deel 3: Archeologische werfbegeleiding.....	25
7. Methode en verloop van het archeologisch onderzoek	26
8. Bodemopbouw	27
9. Archeologische sporen	37
10. Conclusie	44
Deel 4: Synthese	45
11. Synthese	46
12. Bibliografie	48
Bijlagen	49

BIJLAGEN

BIJLAGE 1	LANDSCHAPSWAARDE RELICTZONE "VALLEI VAN DE GROTE NETE" EN ANKERPLAATS "DE MOST".
BIJLAGE 2	AANBESTEDINGSDOCUMENT/BOUWAKTE VAN DE 16DE EEUWSE PASTORIE OP DE RIJT
BIJLAGE 3	BALEN IN HET KAARTEN BOEK VAN AVERBODE
BIJLAGE 4	ÏWEE SCHANSEN OP DE RIJT
BIJLAGE 5	Forn's UIT HET OPGRAVINGSARCHIEF 1984
BIJLAGE 6	VONDSTEN LIJST
BIJLAGE 7	SPOREN LIJST
BIJLAGE 8	ÛETERMINATIELIJST AARDEWERK
BIJLAGE 9	COUPELIJST
BIJLAGE 10	GEDIGITALISEERDE COUPETEKENINGEN
BIJLAGE 11	OVERZICHT BORINGEN
BIJLAGE 12	ÏEI<ENINGENLIJST
BIJLAGE 13	OVERZICHT PROFIELEN WERFBEGELEIDING
BIJLAGE 14	PLAN PROEFSLEUVENONDERZOEK
BIJLAGE 15	PLAN PROEFSLEUVENONDERZOEK + WERFBEGELEIDING

DEEL 1: INLEIDING

1 Algemene Inleiding

In opdracht van de Molse Bouwmaatschappij heeft AnteaGroup een archeologische werfbegeleiding/opgraving uitgevoerd ter hoogte van de Veststraat te Balen, voorafgaand aan de inplanting van 26 bejaardenwoningen en de aanleg van een parking.

In het kader van het 'archeologiedecreet' (decreet van het Vlaams Parlement 30 juni 1993, houdende de bescherming van het archeologisch patrimonium, inclusief de latere wijzigingen) en het uitvoeringsbesluit van de Vlaamse Regering van 20 april 1994, is de eigenaar en gebruiker van gronden waarop archeologische waarden zich bevinden, verplicht deze waarden te behoeden en beschermen voor beschadiging en vernieling. Dit kan door behoud *in situ*, als de waarden ingepast kunnen worden in de plannen, of *ex situ*, wanneer de waarden onomkeerbaar vernietigd zullen worden.

De opgraving is uitgevoerd van dinsdag 6 september tot en met vrijdag 9 september. Aansluitend werd ter hoogte op het grasveld (aanpalend aan de parking) een proefsleuvenonderzoek uitgevoerd, binnen de hierboven vermelde termijn. (cf. VANDORPE, L 2011). Het onderzoek en de daarop volgende verwerking en rapportage is uitgevoerd door archeoloog Lieselot Vandorpe (Antea Group nv). Zij is hierbij bijgestaan door archeoloog Bernard Van Couwenberghe (Antea Group nv).

De administratieve begeleiding gebeurde door de Vlaamse Overheid, Agentschap Onroerend Erfgoed (Annick Arts). De contactpersoon bij de opdrachtgever is de heer Nic Janssens.

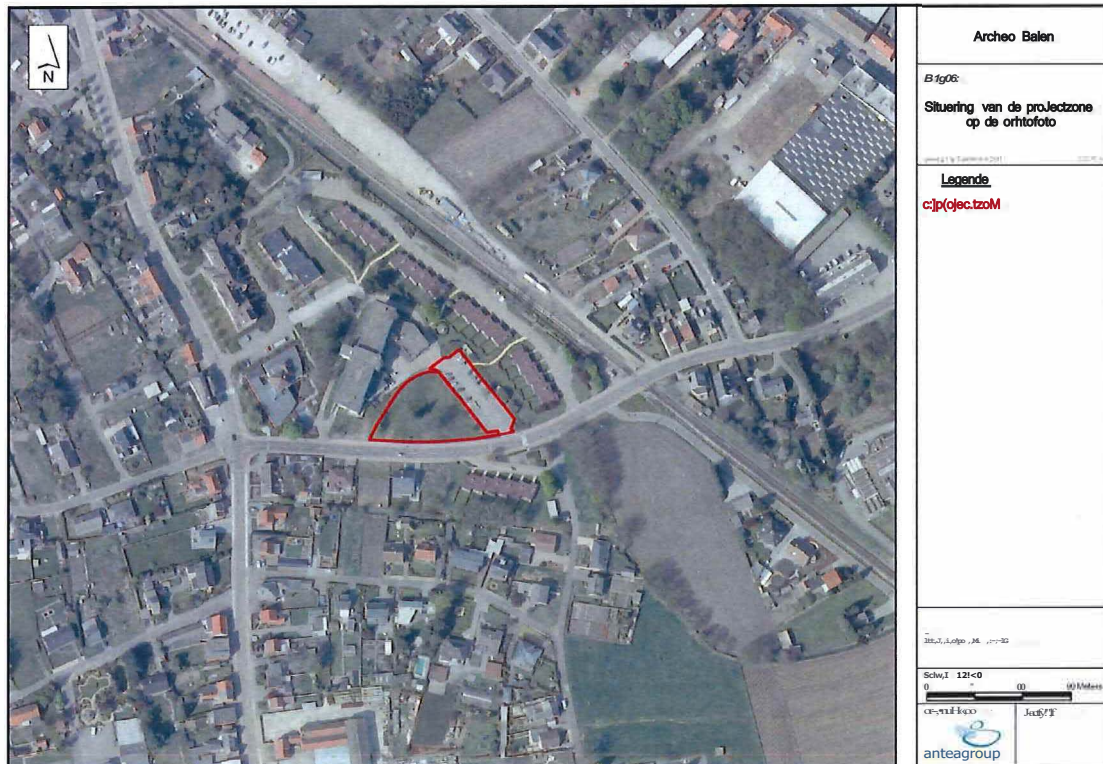
Voor het tot stand komen van dit rapport is eveneens beroep gedaan op de heer Richard Vermeulen, voorzitter van Erfgoed Balen vzw evenals de heer François Jennen, lid van de Olmense Heemkundige Kring. Graag wil ik hen bedanken voor het verschaffen van aanvullende informatie en het ter beschikking stellen van oude kaarten voor dit onderzoek.

2 Situering

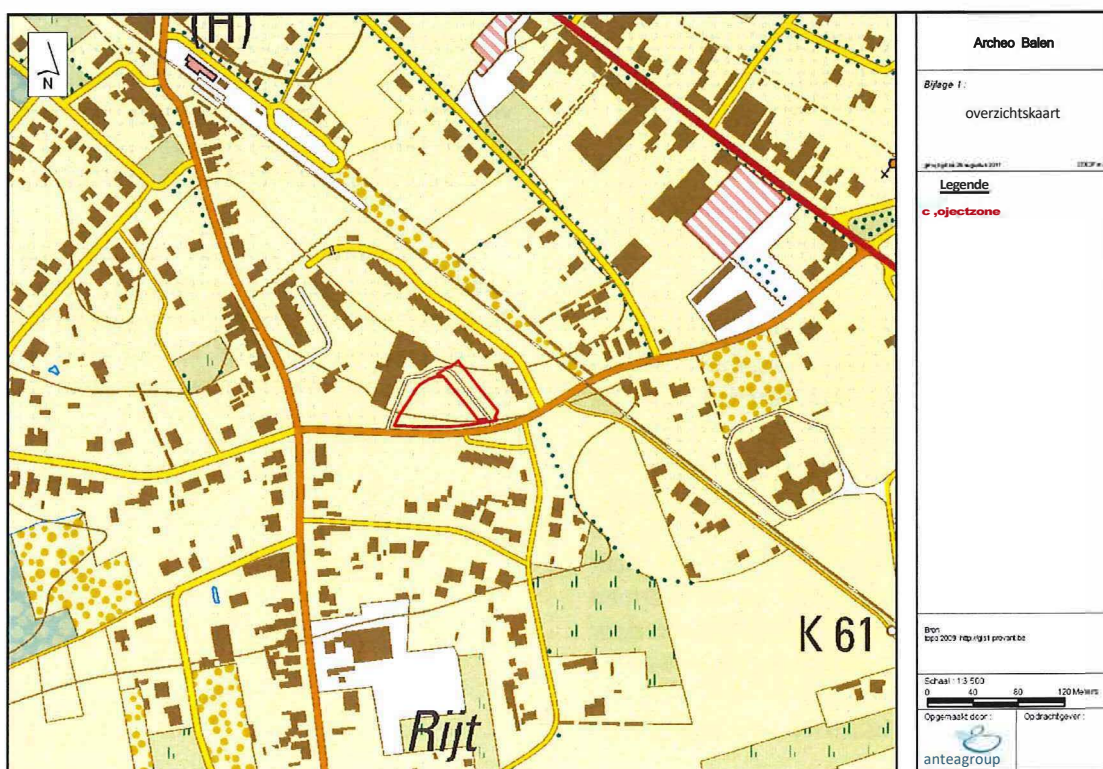
Het terrein situeert zich langsheen de Veststraat te Balen (provincie Antwerpen), een groene woongemeente in de Oosterkempen. Het onderzoeksgebied betreft het perceel 829 D (partim), afdeling 1, sectie A van het kadaster. Het onderzoeksgebied bevindt zich ten zuiden van het centrum van Balen. Het situeert zich centraal tussen de Molse Nete (noorden) en de Grote Nete (zuiden). Tussen het projectgebied en de Grote Nete bevindt zich de Krijnsveldloop¹. Ten westen van het terrein bevindt zich het Kanaal Dessel-Kwaadmechelen.

Het projectgebied maakt deel uit van het OCMW woonzorgcentrum "Ter Vest", dat bestaat uit een bejaardentehuis evenals bejaardenwoningen die het te onderzoeken terrein insluiten. De Veststraat vormt de zuidelijke grens van het te onderzoeken gebied. Ten westen bevindt zich de spoorlijn Antwerpen-Hasselt. Het projectgebied is lokaal gekend als 'De Rijt' of 'De Reit'.

¹ Deze waterloop is niet op elke kaart van het gebied weergegeven. De naamgeving van deze veldloop is teruggevonden in de Atlas van de Waterlopen uit 1877. Hierin staat deze gekend als waterloop 29. Deze informatie is ons ter beschikking gesteld door Ann Verbeeck, GIS-ambtenaar gemeente Balen, waarvoor dank.

Figuur 2.1 Recente luchtfoto (Agiv,1:10 000) met weergave van het onderzoeksgebied (rood).

Figuur 2.2 Topografische kaart (AGIV) met lokalisatie van het onderzochte terrein (rood).

3. Doel, Juridisch kader en methodologie van de studie

3.1 DOEL

De onderhavige opdracht bestond uit het uitvoeren van een werfbegeleiding op de reeds bestaande parking van het OCMW rusthuis 'Ter Vest'. De werfbegeleiding spoort archeologische sporen op en tracht, onder andere met behulp van aanvullende boringen evenals het couperen van sporen, uitspraken te doen met betrekking tot datering, functie, afbakening, densiteit en bewaringsgraad.

Dit onderzoek richt zich op het in kaart brengen van de aan- of afwezigheid van eco- of artefacten die kunnen wijzen op menselijke activiteiten in het verleden. Het onderzoeksterrein bevindt zich op een gekende site, CAI 104754, waarvan wordt uit gegaan dat deze reeds verstoord is. Het hier beschreven onderzoek gaat na of er inderdaad sprake is van versterking binnen het terrein en of er nog aanwijzingen zijn bewaard van het bestaan van het middeleeuws laathof.

3.2 JURIDISCH KADER

In het kader van het 'archeologiedecreet' (decreet van het Vlaams Parlement 30 juni 1993, houdende de bescherming van het archeologisch patrimonium, inclusief de latere wijzigingen) en het uitvoeringsbesluit van de Vlaamse Regering van 20 april 1994, is de eigenaar en gebruiker van gronden waarop archeologische waarden zich bevinden, verplicht deze waarden te behoeden en beschermen voor beschadiging en vernieling. Dit kan door behoud *in situ*, als de waarden ingepast kunnen worden in de plannen, of *ex situ*, wanneer de waarden onomkeerbaar vernietigd zullen worden.

Het archeologisch onderzoek werd uitge-

voerd conform de eisen opgesteld door Onroerend Erfgoed en vastgelegd in de bijzondere voorschriften bij de vergunning voor een archeologische werfbegeleiding/opgraving te Balen, Veststraat (Molse bouwmaatschappij).

3.3 METHODOLOGIE

Bij een archeologische werfbegeleiding wordt de verstoorde bovengrond verwijderd tot op het archeologisch leesbare niveau, bepaald door de leidinggevende archeoloog. De graafwerken gebeuren door een kraan van minstens 21 ton op rupsbanden met tandenloze graafbak, waarvan de bakbreedte minstens 1,80m tot 2m bedraagt.

Binnen het onderzoeksgebied worden verschillende profielen opgeschoond, geregistreerd en beschreven zodoende de bodemopbouw te bestuderen en het archeologisch niveau te verifiëren. Het vlak wordt manueel opgeschaafd en sporen en vondsten worden aangekruist/geregistreerd. Dit gebeurt aan de hand van analoge fiches op het terrein. Alle sporen en ingrepen worden na afloop door een topograaf ingemeten. Het onderzochte vlak wordt een digitale tekening (op schaal 1/100) gemaakt van de aanwezige sporen en structuren. De profielen werden digitaal ingetekend.

De resultaten van de veldcampagne worden weergegeven in onderhavig rapport. Ze worden geplaatst binnen hun geografische en archeologische context. Tot slot wordt een waardering en interpretatie opgesteld voor het onderzochte perceel.

DEEL 2: SITUERING

4. Geografische ligging en Reliëf

Balen situeert zich ten oosten van de provincie Antwerpen, op de grens met Limburg. De gemeente maakt onderdeel uit van de Centrale Kempen. Binnen deze zone komt één van de drie grote morfologische eenheden voor die Kempen bepalen, met name: de "Depressie van de Schijns-Nete" (met + 18m als laagste punt)²

De Centrale Kempen vertoont een zachtgolvend landschap dat versneden wordt door de talrijke waterlopen van het Nete-bekken. Hierdoor ontstonden langgerekte heuvels, interfluvia en brede moerassige valleien. Hiertoe behoort onder meer de brede vallei van de Molse en de Grote Nete. De vallei bestaat uit grosso modo oostwest gerichte ruggen en dalen met een zwakke reliëfintensiteit, tot maximum 5 m.

Het landschap wordt gedomineerd door weiland evenals door bossen, die hoofdzakelijk bestaan uit naaldbomen. Omwille van de vele zandontginningen, is deze streek eveneens gekend als de 'Kempense Meren'.

Het onderzoeksterrein ligt centraal tussen twee oostwest georiënteerde zandruggen in (cf. figuur 4.2). In het zuidwesten tot westen bevindt zich een lager gelegen gebied (gemiddeld 30,50 TAW) wat overeenkomt met een gekende ankerplaats (cf. deel 3, punt 6). Het onderzoeksgebied is licht aflopend naar het zuiden toe: van ca. 32 TAW (noorden) tot 31 TAW (zuiden). Op microschaal kan dit worden verklaard door de aanwezigheid van de Krijnsveldloop en zijn bedding. Op het dtm is deze zichtbaar door de lage TAW waarden (tussen 30 en 31 TAW, of de 'blauwe' zone op figuur 4.1).

² De twee andere belangrijke morfologische eenheden binnen de "Kempen"; is het "Glacis van Beringen-Diepenbeek" en het "Kempisch Plateau" (+ 75 m) (DENNIS: 1992).

5. Geologie en bodem

Regionaal geologisch bevindt de Centrale Kempen zich in het "Bekken van de Kempen". Dit wordt gekenmerkt door post-paleozoïsche dekklagen die discordant liggen op de Varistische sokkel. Onder het Quartaire dek dagzomen van zuid naar noord en van oud naar jong de formaties van Diest, Kasterlee, Mol, Poederlee en Brasschaat. Een reeks noordwest-zuidoost gerichte extensiebreuken zijn getuigen van de westelijke uitbreiding van de Beneden-Rijngraben.

Buiten de huidige valleien is het overheersende bodemtype zandige grond met variabele vochtigheidsgraad (droog tot zeer droog op hoogten en nat tot zeer nat in depressies). Afhankelijk van het substraat geeft de bodemkaart een witte, gele of groene ondergrond (stenige fase op Diestiaanheuvel) op plaatsen waar het Quartair dun is. Dit type bodems hangt samen met het zandige karakter van de Quartaire dekklagen.

De bodems in de huidige valleien evolueren stroomafwaarts. In de bovenloop van de Grote Nete en de bijrivieren zijn het meestal natte tot zeer natte zandgronden die stroomafwaarts overgaan in lemige zandgronden tot zelfs licht zandleem- en zandleemgronden. In de vallei van de Kleine Nete overheersen lemige zandgronden.

Het onderzoeksterrein ligt in een dal tussen twee zandruggen in. Op de bodemkaart staat het terrein gekarteerd als bebouwde gronden (= OB). Ten zuidoosten is er sprake van een matig natte lemige zandbodem met dikke antropogene humus A horizont (Sdm). Ten westen zijn vier verschillende types zandbodem terug te vinden: droge zandbodem met dikke antropogene humus A horizont (Zbm), matig natte zandbodem met dikke antropogene humus A horizont (Zdmy), matig droge zandbodem met dikke antropogene humus A horizont (Zcm) en tot slot een zeer droge zandbodem met dikke antropogene humus A horizont (Zam).

Archeo Balen

Bijlage 2:

Situering van de projectzone op het digitaal terreinmodel

9° 14' 11.12" N 4° 51' 11.12" E

Legende

Cprojectzone	- 2 8 .5 1- 29
<VALUE>	- 2901 - 29 5
-18.32-18.5	1a29.51- 30
- 1 8 .5 1- 19	1111 301 - 30 5
-19.01-19 5	c: 130 5 1- 31
- 1 9 .5 1- 20	0 31.01-31.5
-20.01-20.5	31.5 1- 32
- 2 0 .5 1- 21	D 301 - 32 5
-21.01-21 5	0 32.5 1- 33
- 2 1 .5 1- 22	D 301 - 33 5
- 2201 - 22 5	D 33 5 1- 34
-22.51-23	D 34 0 1- 34 5
- 23 0 1- 23 5	D 34 5 1- 35
- 2 3 .5 1- 24	D 35.01- 35 5
-24.01-24 5	D 35 5 1- 36
- 2 4 .5 1- 25	361 - 36 5
- 25 0 1- 25 5	36 5 1- 37
- 2 5 .5 1- 26	37 0 1- 37 5
- 2 6 .0 1- 26 5	37 5 1- 38
- 2 6 .5 1- 27	38 0 1- 38 5
-27.01-27 5	38 5 1- 39
- 2 7 .5 1- 28	39 0 1- 39 5
- 2801 - 28 5	39 5 1- 40

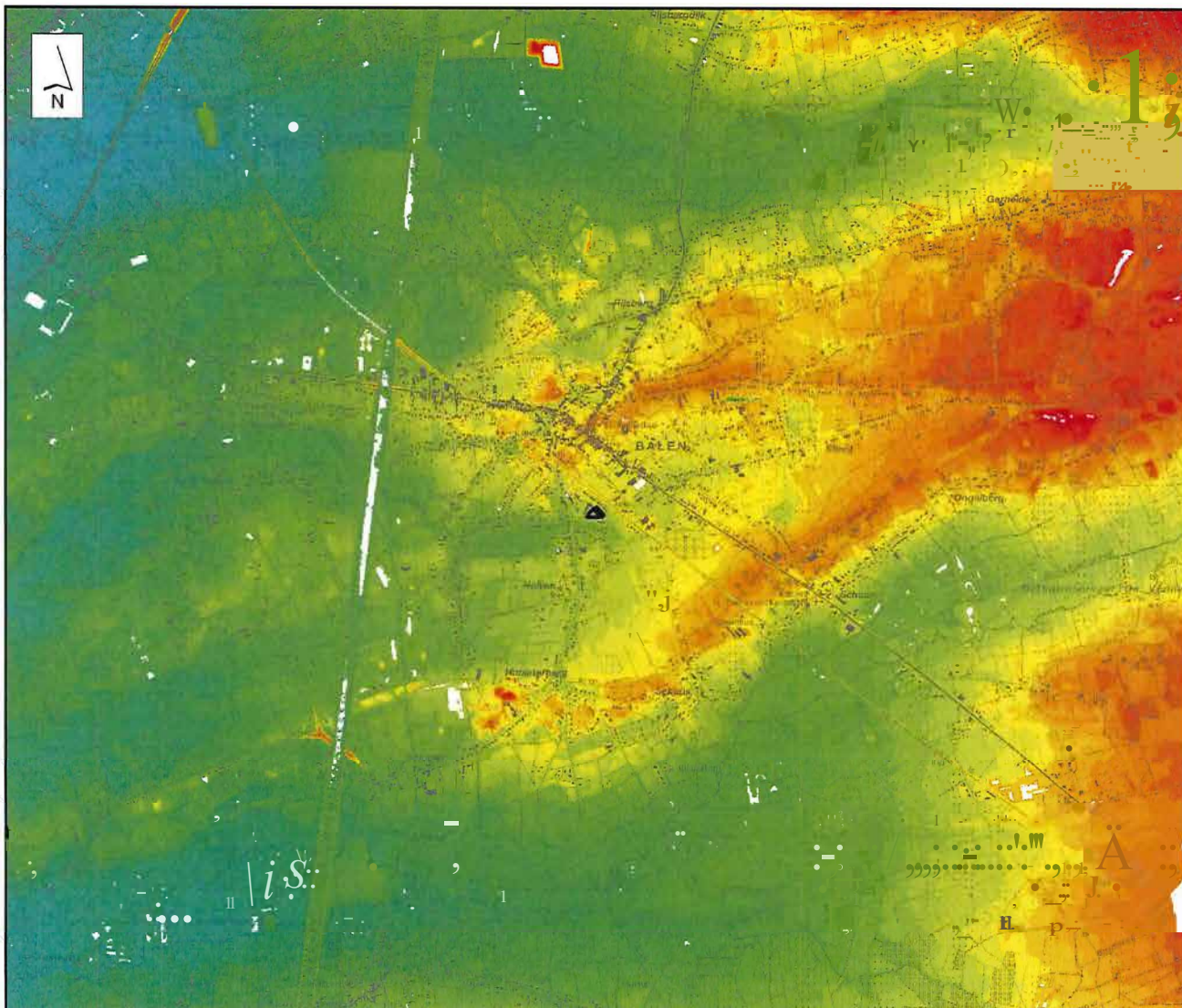
Opdrachtgever: v.a. naaeren opgevaakt in
InChiv.in ANZ: NIT WritoumWUE,ig
InChiv.in en InChiv.in
ANIMAL, NIT, WUE
Digitale rasterisatie van de mpo11311scne kaaron op
senul 1no.ooo (NGI)

Schaal: 1:30.000
0 250 500 750Meters

Opgemaakt door:

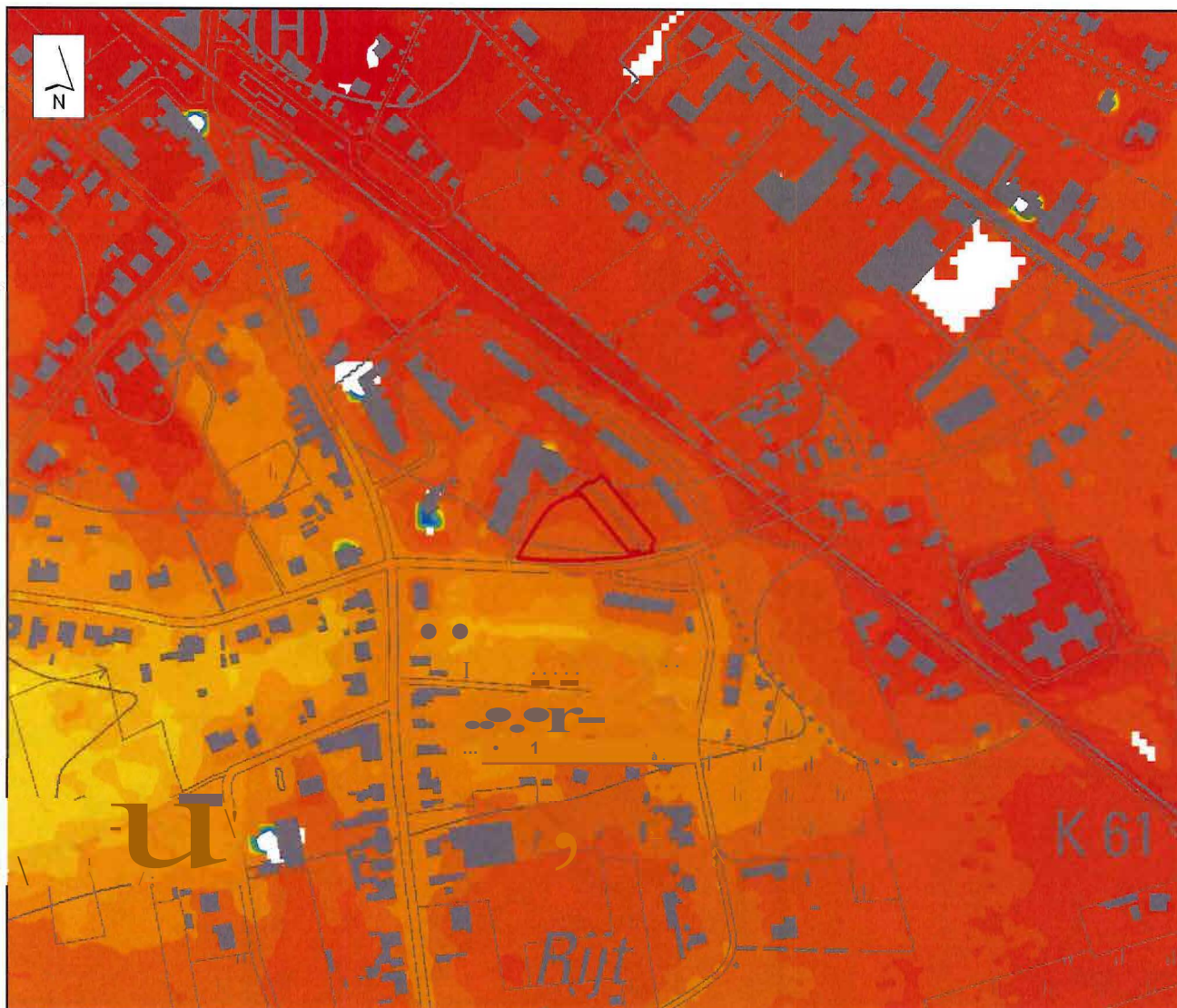

Opdrad'tgevar:

Antea Group

Antea Group is a leading provider of archaeological research and heritage management services.

Archeo Balen

Bijlage 2:

1 Situering van de projectzone
op het digitaal terreinmodel

g:\M\11\lop2\1M1 12011

223037.mxd

Legende

c:\projectzone	- 2 4 ,51 - 2 5
m-TAW	- 2 5 0 1 - 2 5 5
- 14 0 2 - 14 5	- 2 5 5 1 - 2 6
- 14 5 1 - 1 5	- 2 6 0 1 - 2 6 5
- 15 0 1 - 15 5	- 2 6 5 1 - 2 7
- 15 5 1 - 16	- 2 7 0 1 - 2 7 5
- 16 0 1 - 16 5	- 2 7 5 1 - 2 8
- 16 5 1 - 17	- 2 8 0 1 - 2 8 5
- 17 0 1 - 17 5	- 2 8 5 1 - 2 9
- 17 5 1 - 18	- 2 9 0 1 - 2 9 5
- 18 0 1 - 18 5	- 2 9 5 1 - 3 0
- 18 5 1 - 19	- 3 0 0 1 - 3 0 5
- 19 0 1 - 19 5	- 3 0 5 1 - 3 1
- 1 9 ,51 - 2 0	- 3 1 0 1 - 3 1 5
- 2 0 0 1 - 2 0 5	- 3 1 5 1 - 3 2
- 2 0 5 1 - 2 1	- 3 2 0 1 - 3 2 5
- 2 1 0 1 - 2 1 5	- 3 2 5 1 - 3 3
- 2 1 5 1 - 2 2	- 3 3 0 1 - 3 3 5
- 2 2 0 1 - 2 2 5	- 3 3 5 1 - 3 4
- 2 2 5 1 - 2 3	- 3 4 0 1 - 3 4 5
- 2 3 0 1 - 2 3 5	- 3 4 5 1 - 3 5
- 2 3 5 1 - 2 4	- 3 5 0 1 - 3 5 5
- 2 4 0 1 - 2 4 5	- 3 5 5 1 - 3 6

smi
Digitale hoogmOel Vlaarden opgema h
d21enben - AMZ, Als, WalfruwKuwig
Loranumillyarolal, chridenoeke
AMINAI, Adt Water
Digitale ra terverste van de 10p1,33de Kaarten op
haal - 1/10.000(NGI)

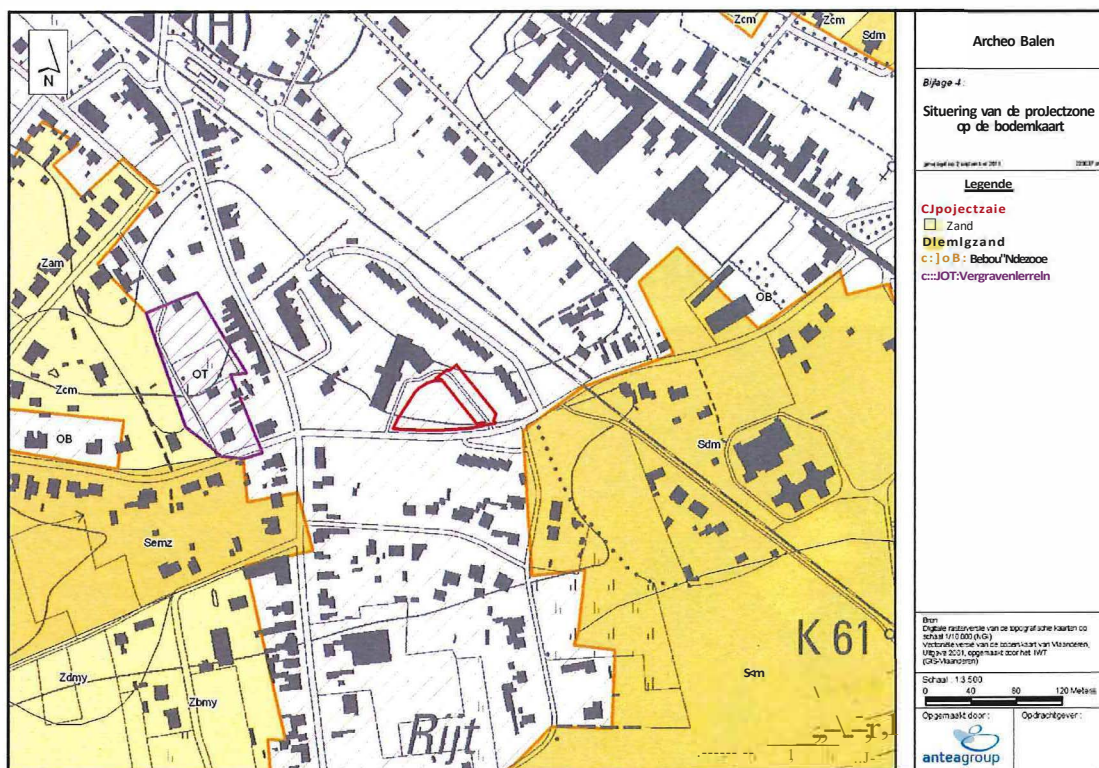
Schaal: 1:3.500

0 25 50 75Meters

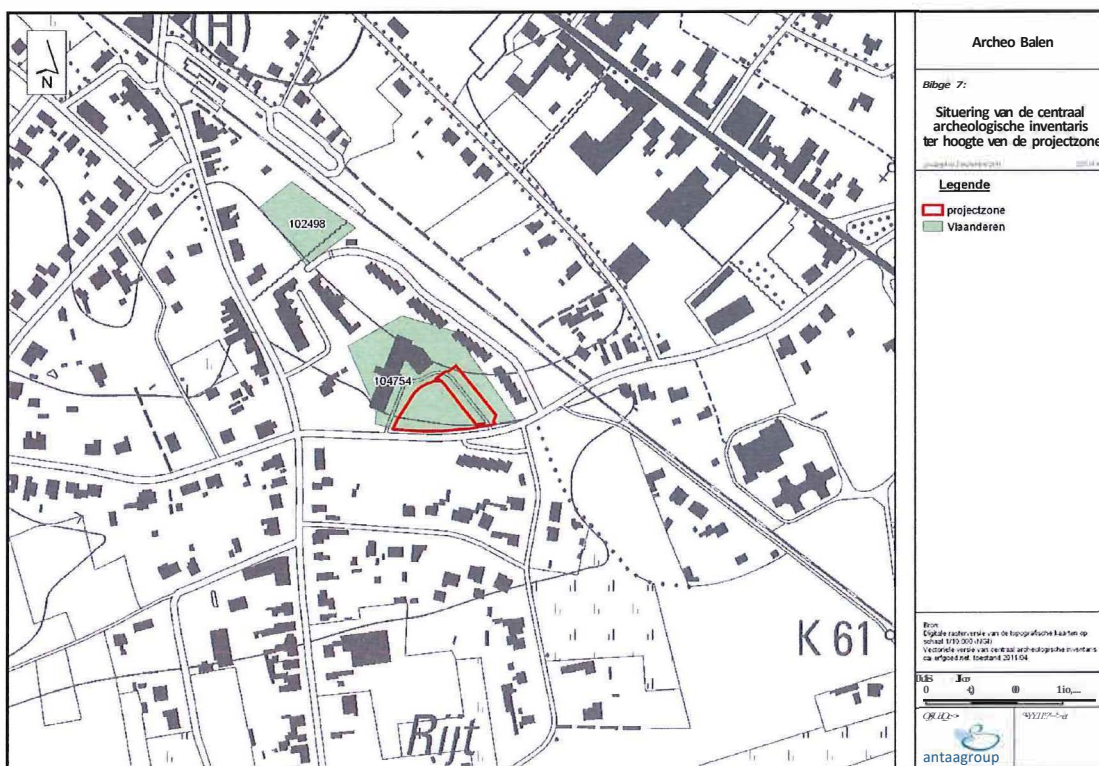
Opgemaakt door:

Opdrachtgever:

Figuur 5.1 Bodemkaart ter hoogte van het onderzoeksgebied, schaal 1:10.000 (AGIV 2011)

Figuur 6.1 CAI vindplaatsen in de omgeving van het onderzoeksgebied, gemarkeerd in rood (AGIV 2011).

6. Archeologische en historische context

6.1 ARCHEOLOGISCHE CONTEXT

6.1.1 Situering binnen de Centraal Archeologische Inventaris

Het onderzoeksgebied staat in de *Centraal Archeologisch Inventaris* (CAI) geboekstaafd als locatie 104754. Op deze locatie stond oorspronkelijk een pachthoeve, die door een brand werd verwoest. Rond 1633 werd het gebouw opnieuw opgetrokken, maar dit keer als een laathof³. Dit gebouw bleef gedurende 300 jaar in gebruik (tot ca. 1900). Het verloor zijn rol als laathof en kreeg een nieuwe functie als pastorie. Van het pastoriegebouw is bekend dat het over een waterput en een kelder beschikte. Rond de vorige eeuwwisseling is dit bouwkundig relict overbouwd en vergraven.

Kenmerkend voor het laathof, was de aanwezigheid van een gracht omheen het gebouw (cf. 6.3: historische kaarten). Deze omgrachting is lange tijd in stand gehouden, maar moest tot slot toch wijken voor de bouw van een gasthuis in 1930.

In de direct omgeving bevinden zich nog drie belangrijke CAI locaties. Een gedetailleerd overzicht van deze interessante plaatsen in de buurt van de site, worden weergegeven in

onderstaande tabel.

Het plangebied bevindt zich in de relictzone "Vallei van de Grote Nete". Net ten zuiden van de site 'Veststraat', bevindt zich een uitgestrekte ankerplaats⁴ (A 17001), gekend als "De Most". Deze zone heeft een belangrijke historische waarde en kent eveneens een hoge archeologische potentie. Voor een gedetailleerd overzicht van de erfgoedwaarde: zie bijlage 1

Tabel 6.1 Overzicht archeologische vindplaatsen rond het projectgebied

CAI-nr	Korte omschrijving.
102498	Site Veststraat-Gasthuisstraat. Aantal paalsporen aangetroffen bij de bouw van een kinderdagcentrum. Datering is niet gekend.
103073	vol- tot laatmiddeleeuwse Sint-Andrieskerk.
103078	Aanduiding van een religieus gebouw op de topografische kaart. De site is niet verder beschreven.

³ Een laathof was in het ancien regime een lagere rechtbank, gebonden aan een heerlijkheid. De eigenaar van een heerlijkheid had vaak het recht om recht te spreken over zijn inwoners of laten. De rechtbank die daarvoor instond werd het laathof genoemd. De organisatie en de leiding werd overgelaten aan een vertrouwenspersoon, de meier genoemd. De meier die het recht sprak in naam van zijn heer werd bijgestaan door voorname inwoners, welke de naam schepenen kregen. Het aantal schepenen kon naargelang de grootte van de heerlijkheid variëren van 4 naar 7. Wanneer de heerlijkheid samen viel met een dorp of parochie werd een laathof een schepenenbank genoemd.

⁴ Wordt gedefinieerd als: "een gebied dat behoort tot de meest waardevolle landschappelijke plaatsen, dat een complex van gevarieerde erfgoedelementen is die een geheel of ensemble vormen, dat ideaaltypische kenmerken vertoont vanwege de gaafheid of representativiteit, of ruimtelijk een plaats inneemt die belangrijk is voor de zorg of het herstel van de landschappelijke omgeving" (landschapsdecreet van 16 april 1996).

6.1.2 Opgraving op de Rijt in 1984⁵

6.1.2.1 Algemeen

Het terrein waarop het huidige archeologisch onderzoek is uitgevoerd, kent een lange maar goed gedocumenteerde bewoningsgeschiedenis (cf. supra, 6.2.2). Een van de grote ingrepen die op het terrein plaatsvonden, was de aanleg van het huidige OCMW rusthuis, waarvan de bouw is gestart in 1985. Voor deze werken van start gingen, is een eerste archeologisch onderzoek uitgevoerd op deze site. Dit onderzoek is uitgevoerd door wijlen dr. Jef Hus (Geofysisch centrum KMI) en Ferdi Geerts (Erfgoed Lommel vzw), samen met een team vrijwilligers uit de heemkundige kring Balen.

⁵ Gebaseerd op: VERMEULEN, R 1987: 10 - 15 en een mondeling gesprek met deze auteur op 10/10/2011 waarvoor dank. Van onderstaande opgraving bleven geen plannen of veldtekening bewaard. Gedigitaliseerde dia's van deze opgraving bevinden zich in bijlage 5 van dit rapport. Deze werden ons ter beschikking gesteld door R. Vermeulen.

Figuur 6.2 Losse scherven die werden aangetroffen bij de opgraving in 1984.

Het doel van dit onderzoek was het terugvinden van sporen gerelateerd aan de oude pastorie en het middeleeuws laathof. Op basis van oude kaarten en foto's is getracht om dit gebouw te lokaliseren binnen het projectgebied van het nieuwe rusthuis. De bevindingen zijn aangevuld door uit uitzetten van een aantal grondboringen om de minder relevante zones voor het onderzoek te bepalen. Voor het uitvoeren van het onderzoek, was het team afhankelijk van de goodwill van de bouwheeren. Hierdoor diende de oorspronkelijke doelstelling te worden ingekort.

6.1.2.2 Archeologische sporen

Bij het afgraven van het terrein werden de archeologische sporen vrijwel meteen aangesneden. Er zijn talrijke kuilen teruggevonden waarin aardewerk is aangetroffen. Slechts een beperkt aantal scherven is bewaard gebleven. Een aantal losse scherven die in het kader van deze studie bekeken konden worden, zijn te dateren in de 17de tot 19de eeuw (cf. figuur: 6.2). Aan de 'drinkwaterput van de pastorie', een 'oudere waterput' en het 'voorraadkeldertje' van de pastorie is extra aandacht besteed.

Dankzij de aanwezigheid van droogzuiging was het mogelijk een waterput bloot te leggen en deze volledig te onderzoeken. Op basis van voorhanden zijnde historische bronnen, werd deze put geïnterpreteerd als een drinkwaterput⁶.

De waterput was opgebouwd met bakstenen (cf. figuur: 6.3). Deze stenen kunnen zijn door de oorspronkelijke onderzoekers geïnterpreteerd als lokaal vervaardigde baksteen. "Vermoedelijk zijn deze gemaakt in de 'tjensdenschuur', waarvan is gekend dat deze zich 'in de buurt van' de pastorie bevond" (VERMEULEN, R 1987). Bij het bestuderen van deze bakstenen kan de hypothese van de lokaal in veldovens gebakken stenen worden bevestigd.

⁶ De eerste pastoor die water uit deze put haalde was Pastoor Van den Briel {1633} (VERMEULEN, R 1987: 10). Van 1901 tot 1914 was het de 'drinkput van de gendarmes'.

Figuur 6.3 Bakstenen aangetroffen op de houten constructie van de waterput

De fundering van deze drinkput bestond uit een eikenhouten constructie met een diameter van ca. 1,80m. Door de bewaring in het water was deze constructie perfect bewaard. Na het lichten werd deze terug samengesteld. De gemiddelde dikte is vastgesteld op 20 cm. Helaas was er geen budget voorhanden om dit hout te conserveren of om verdere natuurwetenschappelijke analyses hierop uit te voeren.

Bij het leeghalen van de put zijn slecht sporadisch artefacten aangetroffen: enkele scherven, ijzeren haken en een zwaar muuranker. In de directe omgeving van deze structuur is eveneens aardewerk aangetroffen. Het merendeel van deze scherven is niet bewaard.

Aan het voorraadmokkeltje van de voormalige pastorie werd eveneens aandacht geschoon. Het oorspronkelijke vloerniveau evenals de gemetselde vakje voor wijnflessen waarvan sprake in de bouwakte (cf. bijlage 2) werden in goed bewaarde toestand aangetroffen. In een niet nader bepaalde hoek van deze structuur is een ingemetselde kroes in steengoed aangetroffen. Deze werd door dhr. Geerts gerestaureerd maar is in de loop der tijden verdwenen uit het Kruiersmuseum. In de directe nabijheid van de voorraadmokkeltje is een ornament

in graniet teruggevonden evenals een bord, door dhr. Vermeulen geïnterpreteerd als een 'visschotel' (cf. figuur 6.5).

Onder de fundamente van het pastoriegebouw is een tweede waterput aangetroffen. Vermoedelijk betreft het een put die toebehoorde aan het middeleeuwse laathof,

Figuur 6.4 Vondsten uit de waterput.

vernield in 1578 (cf. 6.2.2). In het opgravingsverslag wordt deze omschreven als minder groot en minder diep. De bodemconstructie bestond eveneens uit hout, maar in dit geval was deze aangelegd met damplanken. Dit bevestigt een grotere ouderdom van de deze put in vergelijking met de eerder beschreven waterput. Het is niet bekend of er aardewerk is aangetroffen in deze structuur.

6.1.2.3 *Synthese*

Het doel van het uitgevoerde archeologisch onderzoek uitgevoerd op de Rijt, was het documenteren van structuren en artefacten die gelinkt waren aan de uit historische bronnen gekende pastorie en eventueel het laatmiddeleeuwse laathof.

Op basis van historische informatie zijn dhr. Ferdi Geerts en dr. Jef Hus er in geslaagd om de fundamenten van de pastorie te localiseren. Wegens tijdsgebrek zijn enkel de drinkwa-

terput en het voorraadmeldertje onderzocht. Dit leverde een weinig artefacten op die gedateerd kunnen worden in de 17de tot 19de eeuw.

Interessant vormt de melding van een waterput die zich onder het vloerniveau van de oude pastorie bevindt. Deze waterput is gedempt bij de aanleg van de pastorie in 1634/1635. Mogelijk is deze structuur geassocieerd met het laatmiddeleeuwse laathof, waarvan geen verdere sporen zijn aangetroffen.

Van de aangetroffen artefacten is slechts weinig bewaard. Alle aangetroffen materiaal kan worden gedateerd in de nieuwe tijd: 17de -19de eeuw.

Figuur 6.5 Reconstructietekening van de zogenaamde 'visschotel'. (Bron: Vermeulen, R 1987: 14).

6.2 HISTORISCHE CONTEXT⁷

6.2.1 Algemeen Historische context

Uit de Inventaris Bouwkundig Erfgoed leren we dat de oudste vermelding van Balen, als "Baenle" in de betekenis van plaats aan een baan, dateert uit de dertiende eeuw. Balen was lange tijd eigendom van de abdij van Corbie en als dusdanig één van de voogdijdorpen Mol-Balen-Dessel. Volgens een 16de-eeuwse kroniek schonk Adelhard of Adelardus, kleinzoon van Karel Martel het hem toebehorende domein Mol-Balen-Dessel in 774 aan de benedictijnenabdij van Corbie nabij Amiens (Frankrijk). De historische documenten die deze bewering kunnen staven klimmen voorlopig slechts op tot 1173. Een voogd behartigde alle belangen van de abdij, althans tot 1248 toen de hoge heerlijkheid overging op de hertogen van Brabant; het bestuur was in handen van een schepenenbank. Vanuit strategisch oogpunt was de "Voogdij" met een oppervlakte van ongeveer 15.000 ha en Mol als hoofdplaats, zeer belangrijk gezien haar ligging op de grens met het Prinsbisdom Luik en Holland. De abdij van Corbie verkocht in 1559 het grondheerlijk bezit aan Godfried van Bocholtz; latere eigenaars waren de families van Hoensbroeck, de Renesse, d' Isendoorn à Blois en von Fürstenberg. De hoge heerlijkheid werd vanaf 1626 verpand aan de families van Mol, Bouton, Roelants, Carena, Cano, de Wal van Masbourg. Tijdens de Franse Revolutie hield de Voogdij Mol-Balen-Dessel op te bestaan en werden de drie gemeenten gescheiden.

De abdij van Corbie heeft hier evenwel nooit kerkelijke jurisdictie gehad; de eerste kerk van Balen was immers gelegen in het gehucht Scheps, dat de eerste dorpskern vormde en behoorde bij een oud domein in handen van de Sint-Amorsabdij van Munsterbilzen; in 1266-1267 overgedragen aan de abdij van Averbode. In de loop van de 13de eeuw werd

de kerk naar het centrum overgebracht.

Het eeuwenoude uitzicht van Balen onderging een grondige wijziging eind 19de eeuw toen een deel van het oorspronkelijke heidegebied "La Grande Bruyère" ontgonnen werd. In Schoorheide ontstond een nieuwe landbouwnederzetting en in het gehucht Wezel in het noordoosten van de gemeente werden industriële complexen ingeplant: Vieille Montagne (1889) en de dynamietfabriek (1881). Deze ontwikkeling werd bijkomend gestimuleerd door de aanleg van het kanaal Dessel-Kwaadmechelen en een aftakking van het Kempisch Kanaal naar Beverlo in de periode 1854-1857 en van de spoorlijn Mol-Hasselt en Mol-Neerpelt, respectievelijk in gebruik genomen in 1878 en 1879. De industriële expansie, voornamelijk gelegen in Balen-Wezel ging gepaard met een forse bevolkingsexplosie; parallel daarmee werd de tuinwijk Balen-Wezel aangelegd.

6.2.2 Historische bronnen met betrekking tot de site

De vroegste historische bron die ons informeert over het projectgebied, is Bona Delineata in: Charta de Rijt. Deze bron, die onderdeel uitmaakt van het *Repertorium Archivorum Averbodiensis Monasterii*⁸, vermeldt dat de Abdij van Averbode een pachthoeve bezat op de terreinen aan de Rijt. Nadat deze hoeve net als quasi het volledige dorp, in 1578 werd verwoest door Spaanse soldaten, werd deze niet opnieuw opgebouwd.

Het prelaat van Averbode liet 56 jaar later (1634/1635) op dit perceel een pastorie bouwen voor de pastoors van de kerk van Balen. Deze pastorie is omgeven door een schans⁹, watergracht of "graaf" (GEBOURS, A. 1907: 129). In het archief van Averbode zijn de aanbestedingsdocumenten voor het oprichten van deze pastorie bewaard gebleven (cf. bijlage

⁷ Deze korte bespreking is eveneens gebaseerd op volgende werken: MICHIELS J. et al 1987, MICHIELS J. et al 2000, HEYLEN, S. et al 2005}.

⁸ Nr. 4945 in het Kerkelijk Rijksarchief

⁹ De schans lag wellicht ook al rond de oude pachthoeve van Averbode. Deze behoorde tot het zogenaamde "laathof van Scheps" Dit werd in 1266 door Nicolaes van Olmen aan de abdij van Averbode geschonken {VAN HULSEL, A. 2000: 284}.

2). De eerste pastoor die dit gebouw betrok is Pastoor Cornelius Van Ham. Het gebouw bleef functioneren als pastorie tot 15 december 1902. Toen verhuisde de pastoor naar een huurhuis in het centrum van Balen, in afwachting van de bouw van een nieuw pastoorshuis (GEBOURS, A. 1907: 132).

Na de verhuis van de pastoor nam de toenmalige Rijkswacht zijn intrek in het gebouw (cf. figuur 6.6). Aan het begin van WO 1, op 27 september 1914, schoten rijkswachters aan Hoolstmolen op enkele Duitse soldaten, waarbij een officier (Käse) werd getroffen welke later overleed in het ziekenhuis in Mol (JAMAR, H. 1967: 17). Uit wraak staken de Duitse soldaten onder andere de gendarmerie in brand (KEMPS, F. 1914: 16 - MERTENS, K. 2008: 71-72).

6.3 HISTORISCHE KAARTEN

6.3.1 Kaartenboek van Averbode

De Norbertijnen abdij van Averbode bezat een stuk land op de "Ryt" te "Baenle", waar vroeger een pachthoeve had gestaan. In de periode 1650-1680 werd opdracht gegeven aan de lahdmeter Cornelis Lowis om het volledige domein van de abdij op te meten. Dit resulteerde in een boek dat 59 kaarten omvat: 33 kaarten van het grondbezit van de abdij, de tiendenkaart van Rotselaar en 25 kaarten van pastoorsgoederen in de door de abdij bediende parochies in de huidige provincies: Limburg (25 kaarten), Vlaams-Brabant (14), Antwerpen (12), Noord-Brabant (NL) (4), Limburg (NL) (2) en Waals-Brabant (2).

Bij elke kaart wordt de lijst van de genummerde percelen en hun oppervlakte weergegeven. Verder bevatten de kaarten niet alleen de afbeelding van talrijke dorpskernen en enkele steden, maar ook van galgen, hoeven, kerken en kapellen, pastorieën, schansen, molens, etc. Deze kaarten vormen dan ook nauwkeurige figuratieve bron en bezitten een schat aan historische informatie. Het originele boek wordt bewaard in het Rijksarchief te Leuven. In 1997 werd door E. Van Ermen een boek uitgebracht waarin deze kaarten gepubliceerd zijn.

Figuur 6.6 Oude postkaart met de afbeelding van de Gendarmerie te Balen (Bron: Heemkundige Kring Balen).

Op folio 33 tot en met 35 van dit kaartenboek (cf. bijlage 3) bevindt zich cartografische informatie met betrekking tot Balen: als eerste wordt een algemeen overzicht van Balen getekend, in tweede instantie worden de eigendommen van de Abdij weergegeven (cf. figuur 6.7). De pastorie met zijn grachten is zeer gedetailleerd getekend door Lowis. Centraal op het domein bevindt zich een statig huis met rokende schoorsteen. In het zuidoosten van het omgrachte gebied, bevinden zich een zevental velden. In de zuidwestelijk hoek bevindt zich een poortgebouw, omgeven door een aantal bomen. De brug verbonden met dit gebouw, was hoogstwaarschijnlijk de enige toegangspoort tot dit domein.

6.3.2 Ferrariskaart

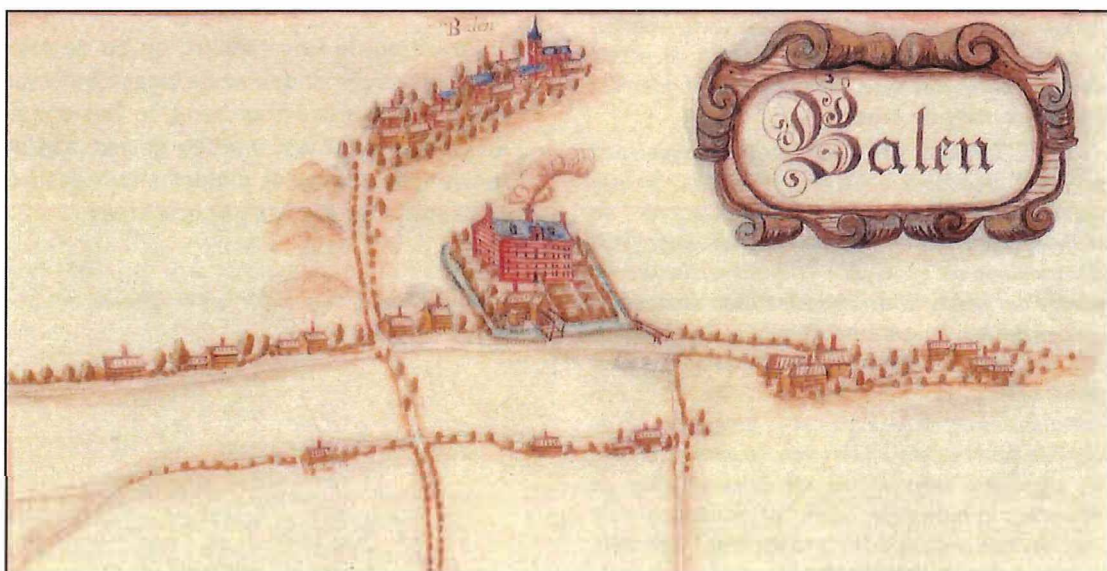
In opdracht van Keizerin Maria-Theresia en Keizer Jozef II werden de Oostenrijkse Nederlanden gekarteerd onder leiding van generaal Joseph-Jean-François graaf de Ferraris (1726-1814). Deze eerste systematische grootschalige topografische kartering op schaal 1:11 520 (1771 - 1778) leidde tot een veelkleurig handschriftkaart -Kabinetskaart genaamd - in drie exemplaren waarvan de Koninklijke Bibliotheek Albert I te Brussel er één bezit.

De voorstelling van de bebouwing gebeurde in een aantal klassen. Waar in de stedelijke gebieden volledigheid onmogelijk was, werden in de rurale zones de individuele fysische elementen van het landschap gedifferentieerd.

Het bodemgebruik werd voorgesteld in een beperkt aantal klassen, waarbij het militaire nut van de klassen duidelijk is (bossen al dan niet met kreupelhout, bebouwde-onbebouwde gronden, hagen, ...)

De memoires van toelichting geven verder commentaar over de teelten en het potentiële bodemgebruik. Daarnaast besteedt de kaart aandacht van het wegennet, waarbij de memoires van toelichting de seizoensgebonden bruikbaarheid beschrijven. De mijnbouw en industriële verwerking wordt in kaart gebracht met toelichtingen in de memoires (<http://www.ngi.be>).

Het perceel dat onderwerp is van ons archeologisch vooronderzoek, gemarkeerd met rood, bevat een deel van de oostelijke en zuidelijke gracht van het op de kaart afgebeelde hof. Op deze 18de eeuwse afbeelding zijn twee gebouwen afgebeeld gegroepeerd rond een binnenplein. Ze situeren zich binnen een min of meer vierkant hof dat een volledig en vrij brede omgrachting kent. De zuidelijke

Figuur 6.7 Detail uit het Kaartenboek van Averbode met de afbeelding van de pastorie op het Rijt.

lijke grens bevindt zich parallel aan de huidige veststraat. Beide weergegeven gebouwen, waaronder vermoedelijk het middeleeuwse laathof, bevinden zich net buiten het huidige onderzoeksgebied¹. Op de kaart struikgewas te herkennen in de westelijke helft dit gebouw, vermoedelijk de weergave van een tuin en/of boomgaard.

In de omgeving zijn verschillende sporen van bewoning terug te vinden, waaronder de dorpskern van 'Baenle' ten noorden en het gehucht 'H. Stheegd' net ten oosten van de huidige onderzochte terreinen. Verder wordt het hof volledig omringd door gecultiveerde wei- en akkerlanden.

Speciale aandacht gaat uit naar een tweede schans (cf. bijlage 4), omringd door verschillende percelen weiland, die zich op ca. 500m ten westen van het plangebied bevindt. Direct naast de omwalling is een gebouw weergegeven op de Ferrariskaart. Op basis van deze georeferenciede kaart, stemt dit overeen met het gebied tussen de huidige Schuttersstraat en de knik gemaakt door Holven². Op deze locatie is de Krijnsveldloop nog gedeeltelijk aanwezig, evenals twee plassen, mogelijke relictten van deze site³.

1 Op basis van de georeferenciede kaart (cf. figuur 6.8) kan aansluitend met het archeologisch onderzoek uitgevoerd in 1984, worden bevestigd dat de locatie van deze gebouwen zich onder het huidige rusthuis bevinden.

2 "De naam Ho/ven wijst op een laaggelegen ven, begrensd door twee heuvelruggen, namelijk noordwaarts de Bosberg en zuidwaarts de Nagelsberg. Ertussen vloeide van oost naar west de Steegloop die de Reydt en het Ho/ven in tweeën verdeelde. Reeds in de middeleeuwen stonden er op het Ho/ven verschillende lemen huisjes omwille van de zeer vruchtbare grond. Eveneens van groot belang voor het Ho/ven was "De Poel": een natuurlijke waterplas. In de nabije omgeving van de poel bevond zich de Schans van Ho/ven (cf. bijlage 4), diep verscholen in het struikgewas waar de bewoners in tijden van oproer of plundering zicht met have en goed konden terugtrekken" (Michiels, J.; Vermeulen, R. 1987: 316-317).

3 Deze locatie is niet weergegeven in de CAI database.

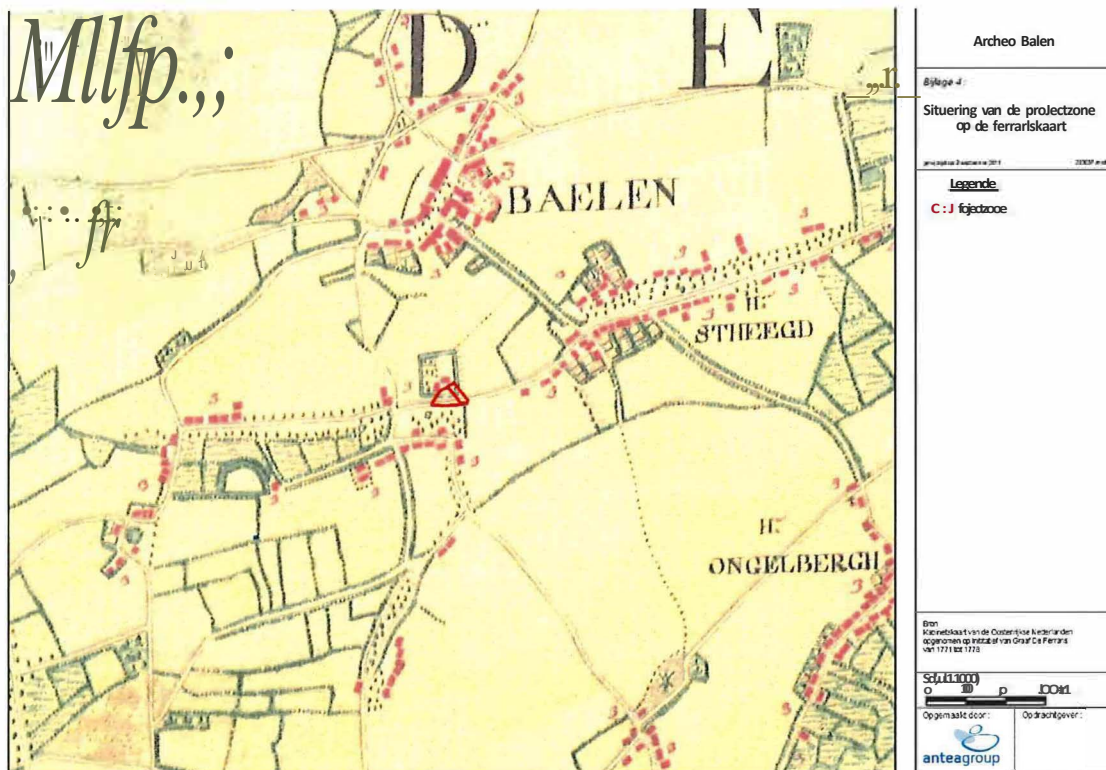
6.3.3 Atlas der buurtwegen

De Atlas der buurtwegen werd opgemaakt ter uitvoering van de wet van 10 april 1841, die de gemeentes verplicht een inventaris op te stellen van alle buurtwegen die op dat ogenblik op hun grondgebied bekend zijn. De buurtwegen werden in kaart gebracht in een atlas der buurtwegen, met een beschrijving van de betrokken percelen en hun eigenaars (<http://www.giswest.be>).

Deze atlas schets vrij gelijklopend beeld van het aan het onderzoek onderworpen perceel. Beide huizen zijn nog steeds aanwezig en de binnenplaats met een brug over de gracht is zeer duidelijk weergegeven op deze kaart. De opdeling binnen de grachten is veranderd. Bij Ferraris is er sprake van een oostwest verdeling met in het westen een boomgaard. In 1842 doet er zich een noordzuid verdeling voor binnen de grachten. De noordelijke helft is volledig leeg en op de kaart zijn geen indicaties terug te vinden over mogelijke activiteiten.

Opmerkelijk is dat een aantal huizen, in het bijzonder de huizen die zich aan de overkant van de Veststraat bevonden op de Ferrariskaart, een kleine 100 jaar later verdwenen zijn. De huidige 'Rozenstraat', op de Atlas der buurtwegen aangeduid als 'weg nummer 29', is doorgetrokken tot aan de Veststraat.

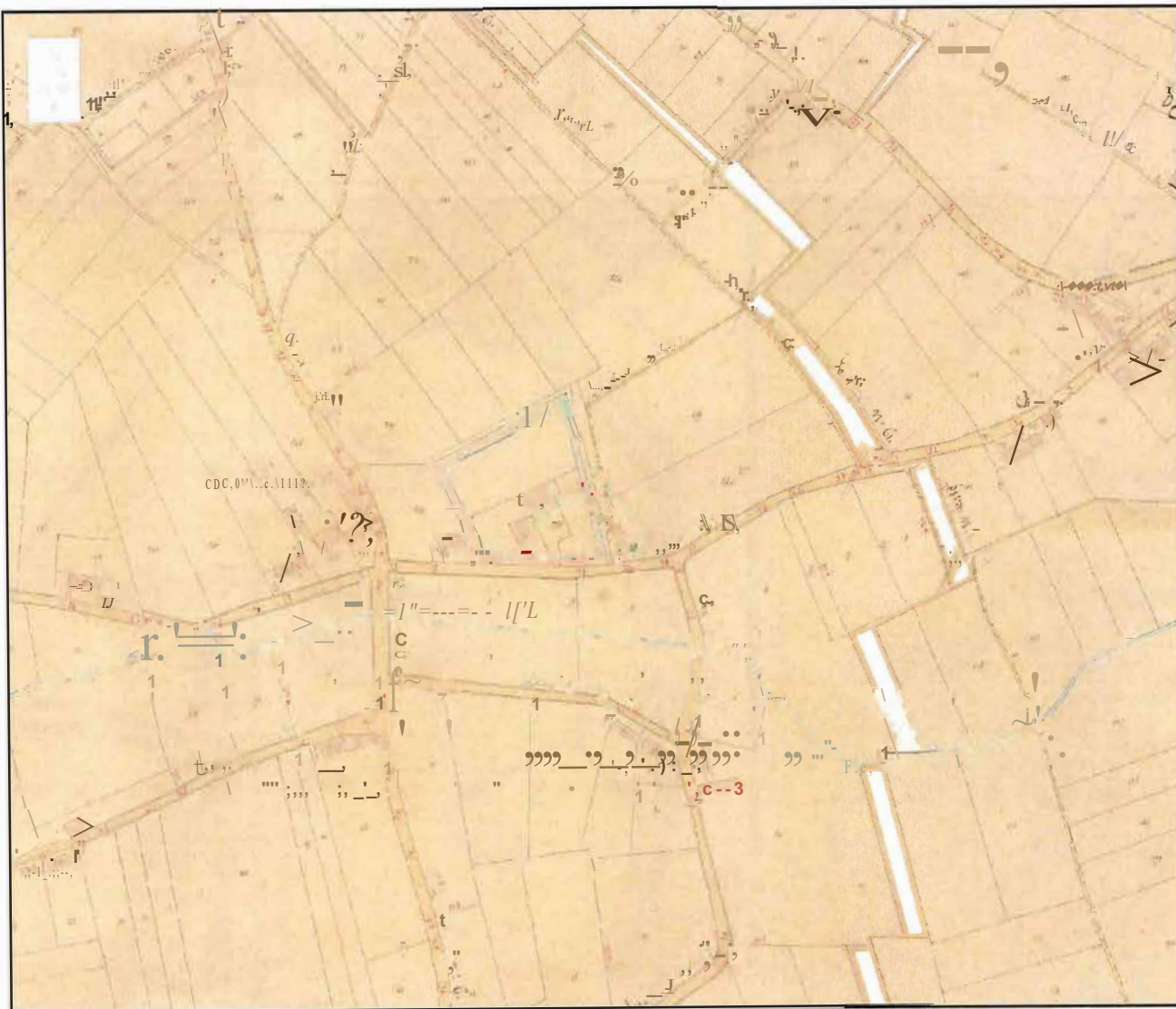
Zowel op de Ferrariskaart, als op de Atlas der buurtwegen vinden we de omgrachting van een bewoningsstructuur terug in het onderzoeksgebied. Dit kan worden gelinkt aan de aanwezigheid van het middeleeuwse laathof dat later de functie van pastorie kreeg.

Figuur 6.8 Uitsnede Ferrariskaart met aanduiding onderzoeksgebied (Koninklijke Bibliotheek van België 2011).

Figuur 6.9 Gedetailleerde uitsnede uit de Ferrariskaart met aanduiding van het onderzoeksgebied (Koninklijke Bibliotheek van België 2011).

Archeo Balen

Bijlage 3:

Situering van de projectzone
op de atlas der buurtwegen

g. 43/2015-2016-2017

22/03/2017

Legende

C J projectzone

Bmn:
r1pAgIS1.1/0V31t.be

Schaal: 1:3.500
0 40 80 120Meters

Opgemaakt door: 1 Opdrachtgever:

6
anteagroup

DEEL 3: ARCHEOLOGISCHE WERFBEGELEIDING

7. Methode en verloop van het archeologisch onderzoek

Het veldwerk met betrekking tot het archeologisch onderzoek verliep van dinsdag 6 september tot en met vrijdag 9 september 2011. Het volledige terrein van de voormalige parking werd tot op het archeologisch niveau afgegraven.

In een eerste fase werd het onderzoeksgebied uitgezet en werd de verharding van de parking en de zich daaronder situerende funderingslaag van de parking verwijderd. Daarna werd binnen het onderzoeksgebied

het vlak verdiept tot op het archeologische niveau.

Niettegenstaande het terrein bijna volledig gerooid was, zorgde de aanwezigheid van boomwortels en ondergrondse stronken voor een beperkte hinder, waardoor er lokaal een niveauverschil waarneembaar is op het plan. Ook de aanwezigheid van een rioleringsbuis en verzamelputten centraal binnen het onderzoeksgebied, maakten het onderzoek in deze zone onmogelijk.

Ter hoogte van één grachttracé, vermoedelijk de walgracht, werd een profiel gemaakt waarbij de aanwezige buis werd weggehaald. Door de zeer onstabiele bodemgesteldheid was het echter niet mogelijk een detailstudie te maken van dit profiel of dit te bemonsteren.

Figuur 7.1
Sfeerbeeld tijdens de
graafwerkzaamheden

Omwillen van de differentiële bewaring van het bodemprofiel, varieert de diepte van de ingreep. Bij de aanleg van het vlak, bleek dat het archeologisch niveau zich op ca. 1,67m onder het maaiveld bevindt. Het archeologisch niveau bevindt zich op een dieper niveau naar het noorden van het terrein toe (ca. 1,89m) terwijl het zich op ca. 1,50m bevindt nabij het zuidprofiel van het onderzoeksgebied.

Een archeoloog stond in voor de begeleiding van de kraan, alsook het opschonen van het vlak en de profielen evenals het aankrassen van sporen en vondsten. Een tweede archeoloog volgde en registreerde deze zaken met behulp van standaard veldfiches. Dergelijke fiches bevatten velden met betrekking tot: de vorm van de sporen, de aard, de textuur, het type vulling, de aangetroffen artefacten evenals de stratigrafische positie. Vervolgens werden sporen en profielen gefotografeerd. Vondsten werden onmiddellijk in gripzakken opgeborgen, terwijl sporen werden aangegeven met een plastic fiche met vermelding van nummer. Deze werden aansluitend door een topograaf ingemeten met behulp van een gps/Total station, evenals alle ingrepen.

Binnen het onderzochte perceel werden 10 profielen opgeschoond en geregistreerd, zodoende de bodemopbouw te kunnen bestuderen en inzicht te verkrijgen in de talrijke ingrepen die plaatsvonden voor het archeologisch onderzoek is uitgevoerd. Op basis van deze informatie wordt in dit rapport een lengteprofiel weergegeven die een goed inzicht geeft op de variërende bodemopbouw en topografie (cf. hoofdstuk 8).

Tot slot zijn 7 sporen gecoupeerd en 13 sporen aangeboord. Op de gracht, bestaande uit verschillende sporen, werd na overleg met Onroerend Erfgoed, een grote dwarscoupe gemaakt. De coupes waren er enerzijds op gericht na te gaan of de sporen wel degelijk antropogeen waren.

8. Bodemopbouw

Op basis van de archeologische werfbegeleiding, is het mogelijk een gedetailleerd beeld naar voor te brengen van de bodemopbouw van het aan het onderzoek onderworpen terrein. Bij de aanleg van het archeologisch vlak werd snel duidelijk dat het terrein zwaar verstoord is en meerdere ophogingslagen kent. Mede door deze bodemingrepen, werden sterk verschillende bodemprofielen waargenomen binnen het onderzoeksgebied. In samenspraak met Erfgoedconsulent Annick Arts, is beslist het aantal profielen uit te bereiden zodoende een duidelijk zicht te krijgen op de bodemingrepen.

In totaal zijn 10 profielen opgeschoond en bestudeerd¹, die onderverdeeld kunnen worden in 5 types. Eerst zullen de verschillende types worden weergegeven en beschreven. Als synthese worden de verschillende bodemprofielen naast elkaar gezet, zodoende een mooi overzicht te hebben van de opbouw binnen het onderzoeksgebied.

8.1 TYPE 1: PROFIEL AP1-AP2-C

Slechts één profiel komt meermaals voor binnen het onderzochte terrein. Dit type profiel wordt beschreven aan de hand van profiel 5. In de tabel wordt de diepte aangegeven vanaf het maaiveld. Deze beschrijving gaat eveneens op voor profiel 6 en voor profiel 7. Profiel 7 bevindt zich echter ter hoogte van de gracht, waardoor het minimaal afwijkt. Evenwel is er voor gekozen dit profiel niet afzonderlijk te bespreken.

¹ De exacte locatie van deze profielen is aangeduid op het grondplan (cf. bijlage 11 en 12). Alle beschreven profielen bevonden zich onder de bestaande parking waardoor de eerste profiellaag bestaat uit een recente verstoring van antropogene oorsprong (OT-code). Deze code wordt niet vermeld bij de onderstaande gedetailleerde beschrijving.

De hierboven vermelde profielen 5 en 6 situeren zich ter hoogte van de oostelijke grens van het onderzoeksgebied. Aan de westelijke grens van het onderzoeksgebied bevindt zich het sterk gelijkaardig profiel 7. Bij dit profiel bevindt de grachtstructuur zich tussen het Ap2 en het C-horizont. De profielen die grenzen aan deze 'zone', zijn sterk afwijkend.

Figuur 8.1 Voorbeeld van een bodemprofiel type 1: Ap1-AP2 - C

Tabel 8.1 Bodemprofiel type 1: Ap1 - Ap2 - C

UNESCO-Code	Diepte	Beschrijving
Ap1	0cm - ca.80cm	Heterogeen, bruin tot donkerbruin, zand. Kiezels. Niet-continue ijzeraanrijking onderaan deze laag.
Ap2	ca.80 cm - 120 cm	Homogeen, donkerbruin tot zwart, zand. Baksteenpuin.
C	120cm-130/150cm	Homogeen, zand, lichtgrijs tot lichtgeel. Matig bioturbatie.
	130/150 cm-165 cm	Homogeen, geel tot geelbruin, zand. Een weinig ijzeraccumulatie. Weinig bioturbatie.
	165 cm - 200 cm	Heterogeen. Groengrijs-oranjebruin gemarmerd. Zand + si/tig zand. Gelaagd. Steriel.
	200cm- ...	Homogeen, geelbruin tot beige, zand. Steriel.

8.2 TYPE 2 : 3PROFIEL MET TWEE ELKAAR OPVOLGENDE OPHOGINGSLAGEN

Bij het bestuderen van de bodemopbouw binnen het onderzoeksgebied, zijn twee profielen aangetroffen waarbij er sprake is van twee ophogingslagen die zich boven elkaar bevinden. Het eerste profiel, profiel 1, bevindt zich in de noordwestelijke hoek van het terrein. Profiel 8 bevindt zich naast dit profiel aan de westelijke zijde van het plangebied. Daar profiel 1 matig goed bewaard is en profiel 8 slecht bewaard, zullen beide afzonderlijk worden besproken.

8.2.1 Matig bewaard profiel 1: Apl-01-02-Apl-C

Figuur 8.2 Voorbeeld van bodemprofiel type 2a
Apl-01-02-Ap2-C

Tabel 8.2 Bodemprofiel type 2b: Apl - 01 - 02 - Ap2 - OT

UNESCO-Code	Diepte	Beschrijving
Apl	0cm-20cm	Heterogeen, bruin tot donkerbruin, zand. Kiezel. Niet-continue ijzeraanrijking onderaan deze laag.
01	20cm-45cm	Homogeen, lichtbruin tot geelbruin, zand.
02	45cm-53cm	Homogeen, groengrijs tot lichtgrijs. Zand. Gelaagd. Weinig bioturbatie.
Apl	53cm-115cm	Homogeen, donkerbruin tot zwart, humeus zand. Weinig ijzervoer, matig tot veel bioturbatie. Lichte gelaagdheid bovenaan. Veel recent materiaal (glas, leisteen, etc.)
C	115cm - 130cm	Homogeen, lichtbruin tot bruin, zand. Ijzeraccumulatie. Mangaanspikkels.
	130cm - 140cm	Homogeen, roestbruin met sterke gelaagdheid (groen, lichtgrijs). Zand. Geen bioturbatie.
	115cm-... cm	Homogeen, wit tot lichtgrijs, zand. Sterke bioturbatie vanuit Ap2. Mangaanspikkels.

8.2.2 Slecht bewaard profiel 8:
Ap1-01-02-Ap2-OT

Figuur 8.3 Voorbeeld van bodemprofiel type 2b:
Ap1 - 01 - 02 - Ap2 - OT

Tabel 8.3 Bodemprofiel type 2b: Ap1 - 01 - 02 - Ap2 - OT

<i>UNESCO -Code</i>	<i>Diepte</i>	<i>Beschrijving</i>
Ap1	0cm-30cm	Heterogeen, bruin tot donkerbruin, zand. Kiezels. Niet-continue ijzeraanrijking onderaan deze laag.
01	30cm-45cm	Homogeen, donkergrijze tot zwarte laag. Zand met fijne korrel, gemengd met cement.
02	45cm-90cm	Homogeen, geel tot oranjegeel, zand. Veel kiezels, veel stenen. Weinig bioturbatie en wortels.
Ap2	90cm-95cm	Homogeen, donkerbruin tot zwart, humeus zand. Baksteenpuin. Zeer veel bioturbatie
	95cm-110cm	Homogeen, bruin tot donkerbruin, zand. Matig tot veel bioturbatie.
	110cm-120cm	Homogeen, bruin, zand. Matig bioturbatie. Houtskoolspikkels.
or	120cm - ... cm	<i>Homogeen, zand. Bruingeel gevlekt met duidelijk segmentatie.</i>
		<i>Buitenlaag van de grachtstructuur.</i>

8.3 TYPE 3: PROFIEL MET TWEE ELKAAR NIET-OPVOLGENDE OPHOGINGSLAGEN

De bodemopbouw die kenmerkend is voor profiel 2 en profiel 10 komt enigszins overeen met het hierboven beschreven type 2, met het grote verschil dat zich een tweede ophogingslaag tussen de eerste en tweede ploeglaag bevindt. Beide profielen hebben eveneens gemeen dat het C-horizont niet aangesneden is bij het opschonen van het profiel. Door middel van een boring is vastgesteld dat het (-)horizont zich rechtstreeks onder een tweede ophogingshorizont bevindt, op een diepte van ca. 20cm beneden het aangelegde vlak.

Profiel 2 bevindt zich in de noordoostelijke hoek van het opgravingsterrein, terwijl profiel 10 zich in de zuidoostelijke hoek bevindt. Profiel 10 moet beschouwd worden als een slecht bewaard profiel terwijl profiel 2 als zeer slecht bewaard kan worden beschouwd.

Figuur 8.4.: Voorbeeld van een bodemprofiel type 3a: O12-01-Apl-02 - (C)

8.3.1 Slecht bewaard profiel 10: OT2-01-Apl -02-(C)

Tabel 8.4 Bodemprofiel type 3a : OT2-01-Ap1-02 - (C)

UNESCO-Code	Diepte	Beschrijving
OT2	0cm - 25 cm	Homogeen, donkerbruin, zand. Veel recente bouwsporen en afvalkuilen.
1	25cm - 50cm	Homogeen, geel tot geelbruin, zand. Grijsbruine en bruine vlekken onregelmatig aanwezig. Vrij steriel.
Ap	50cm-75cm	Homogeen, donkerbruin, zand. Vrij vermengde indruk. Baksteenspikkels. Vrij veel bioturbatie. Boomwortels.
02	75 cm - 120cm	Homogeen, donkerbruin -groengrijs gelaagd zand. Houtskoolspikkels aanwezig in matige concentratie.
(C)	- 200cm	Homogeen, geel tot geelbruin, zand. Bereikt door boring.

8.3.2 Zeer Slecht bewaard profiel 2:
OT2-01-Ap1 -02 - (C)

Figuur 8.5: Voorbeeld van een bodemprofiel type 3b

Tabel 8.5 Bodemprofiel type 3b : OT2-01-Ap1-02 - (C)

UNESCO-Code	Diepte	Beschrijving
OT2	0cm -105cm	Homogeen, donkerbruin, zand. Veel recenter bouwsporen en afvalkuilen.
1	105cm - 120cm	Homogeen, donkerbruin tot zwart, compact zand. Veel recent afval aanwezig: glas, plastic, ijzer, etc.
Ap1	120cm-130cm	Homogeen, bruin tot donkerbruin, zand. Vrij vermengde indruk. Baksteenspikkels. Vrij veel bioturbatie. Boomwortels.
2	130cm - 135cm	Homogeen, donkerbruin - groengrijs gelaagd zand. Houtskoolspikkels aanwezig in matige concentratie.
		Tweede ophogingshorizont. Mogelijkerwijs beïnvloed door de aanwezigheid van de gracht.
(C)	-20cm	Homogeen, geel tot geelbruin, zand. Bereikt door boring.

8.4 TYPE 4: BODEMPROFIEL MET UITLOGINGSHORIZONT: AP1-01- AP2 - E - C

Bij de studie van de verschillende bodemprofielen is slechts één profiel aangetroffen waarbij een restant van een uitlogingshorizont E. Het voorkomen van een uitlogingshorizont E is kenmerkend voor een podzollbodem. Dit type bodem komt frequent voor wanneer de bodemkaart België wordt geconsulteerd voor de regio Balen (cf. supra).

Figuur 8.6: Voorbeeld van bodemprofiel type 4: Ap1 - 01 - Ap2 - E - C

Tabel 8.6 Bodemprofiel type 4: Ap1 - 01 - Ap2 - E - C

UNESCO-Code	Diepte	Beschrijving
Ap1	0-20cm	Heterogeen, bruin tot donkerbruin, zand. Kiezels. Niet-continue ijzeraanrijking onderaan deze laag.
01	20cm-50cm	Homogeen, geel tot oranjegeel, zand. Veel kiezels, veel stenen. Vrij steriel.
Ap2	50cm - 55/65 cm	Homogeen, donkerbruin tot zwart, humeus zand. Baksteenpuin. Zeer veel bioturbatie
	55/65 cm - 100 cm	Homogeen, bruin tot donkerbruin, zand. Matig tot veel bioturbatie.
E	100cm - 110/125 cm	Homogeen, lichtgrijs, grijs tot bruin, zand. Matig uitgeleegd. Zware bioturbatie, matig boomwortels.
C	110/125 cm - ...	Homogeen, lichtbruin tot bruin, zand. IJzeraccumulatie. Mangaanspikkels. Lichte segmentatie.

**8.5 TYPE 5 : PROFIEL AP 1 -
01 - AP2 - OT - C**

Figuur 8.7: voorbeeld van bodemprofiel type 5: ApI - 01 - Ap2 - OT - C

Tabel 8.7 Bodemprofiel type 5: ApI - 01 - Ap2 - OT - C

UNESCO -Code	Diepte	Beschrijving
ApI	0-50cm	Heterogeen, donkerbruin, zand. Humeus, veel bioturbatie.
01	50cm -55cm	Homogeen, geel tot geelbruin. Zand. Sterke gelaagdheid waar te nemen. Quasi steriel.
	55cm - 65 cm	Homogeen, donkerbruin. Zand. Sterke gelaagdheid.
	65cm - 75 cm	Homogeen, grijsig tot groengrijs, zand. vrij compact. Heeft een aangestampte indruk.
Ap2	75cm-120cm	Homogeen. Zwarte laag. Zand met minimale leemfractie. Baksteen, baksteenpuin, bioturbatie, plantenwortels.
OT	120cm-140cm	Heterogeen, donkerbruin tot zwartbruin. Veel baksteen en bouwpuin. Stukken muur met baksteen van zeer recente oorsprong. Laag heeft een 'vette' indruk. Brand laag.
C	140cm - 150cm	Heterogeen, groengrijs - bruin gelaagd. Zand en siltig zand. Sterke gelaagdheid.
	150cm - ...	Homogeen. Geel tot oranjegeel zand. Veel ijzeraccumulatie. Steriel.

8.6 SYNTHESE VAN DE VERSCHILLENDE PROFIELEN¹

8.6.1 Vergelijking met de bodemkaart België

Wanneer de bodemkaart (cf. punt 5) wordt vergeleken met de verschillende profielen die zijn aangetroffen bij het proefsleuvenonderzoek, kan worden bevestigd dat het terrein sterk vergraven is en zodoende als bebouwde grond kan worden gekarteerd.

Het sterk variërende beeld dat naar voor komt bij de studie van de omringende terreinen (Sdm, Zdm, Zcm en Zam), kan eveneens worden teruggevonden in het uitgevoerde archeologisch onderzoek. In grote lijnen kan worden gesteld het terrein binnen het gebied

als een matig droge tot droge zandbodem omschreven kan worden. Locaal kan een lichte leemfractie worden waargenomen, die mogelijk te wijten is aan de aanwezigheid van opgevoerde grond. Kenmerkend voor een Zcm bodem is de aanwezigheid van roestverschijnselen tussen 60 en 90 cm. Deze beschrijving kent sterke gelijkenissen met profiel type 4.

Een dikke antropogene humus A-horizont, kenmerkend voor alle bodembeschrijvingen uit de omgeving van de site, is niet overal teruggevonden. In een aantal zones is deze mogelijk afgegraven met het oog op het nivelleren van het terrein alvorens het op te hogen.

Opmerkelijk bij het bestuderen van de bodemopbouw binnen het projectgebied, is de sterke variatie die aanwezig is tussen de verschillende bodemprofielen binnen het opgravingsgebied, rekening houdend met de geringe oppervlakte van het onderzoeksterrein (ca. 1000 m²).

¹ Voor een overzichtstekening van alle profielen: bijlage 11.

Tabel 8.8 **Standaard bodemprofiel voor perceel 829 D (partim)**

Code	Beschrijving	Datering
Ap1	Heterogeen, donkerbruin, zand. Humeus, veel bioturbatie.	1985 - 2011
01	Homogeen, lichtgeel tot geel zand. Grove korrel. Vermoedelijk mix met grind.	1975 - 1985
Ap2	Heterogeen, bruin tot donkerbruin. Zand. Veel baksteen en baksteenpuin, houtskool, kiezels, plastic.	1935-1975
02	Homogeen, geel tot geelbruin. Zand. Lichte tot gelaagdheid waar te nemen, vermoedelijk ontstaan door het opspuiten van de grond. Vrij steriele laag.	1930 - 1935
Ap3	Homogeen. Donkerbruin tot zwarte laag. Zand met minimale leemfractie. Baksteen, baksteenpuin, (modern) aardewerk, bioturbatie, plantenwortels.	1930 - ...
C	Homogeen (licht geaderd). Groengrijs tot grijsgeel. Zand met minimale leemfractie. Zeer weinig bioturbatie.	...

8.6.2 Interpretatie van de bodemprofielen uit de werfbegeleiding

Doorheen de geschiedenis hebben grote bodemingrepen plaatsgevonden op het onderzochte terrein. Het is minimaal twee keer genivelleerd en opgehoogd. De resten van bebouwing die zich binnen het terrein bevond, lijken te zijn gedumpt op het terrein zelf, waardoor het een nog sterker vergraven karakter heeft gekregen.

Als standaard bodemopbouw voor het plangebied, krijgen we een opeenvolging van een: Ap1, O1, AP2, O2, Ap3 en C- horizonten.

Bij het interpreteren van de verschillende ophogingslagen en bij het toekennen van een mogelijke datering, spelen vier gebeurtenissen een cruciale rol. Allen zijn historisch goed gedocumenteerd, zodoende we over vrijwel exacte data beschikken over de recente bodemingrepen die rechtstreeks invloed hebben uitgeoefend het bodemarchief.

Het oudste historisch gegeven is het afbranden van de toenmalige gendarmerie bij de aanvang van de eerste wereldoorlog: 27 september 1914 (cf. historisch luik). Deze gebeurtenis kan met zekerheid worden gelinkt aan de heterogene, donkerbruine tot zwarte 'vette' laag aangetroffen bij profiel type 5². Na het einde van de eerste wereldoorlog is dit gebouw niet meer heropgebouwd en kreeg het de functie van weide. Dit stemt overeen met Ap3 bij het algemeen bodemprofiel.

Het tweede historisch feit dat grote invloed heeft uitgeoefend op de bodemopbouw van het projectgebied, is het dempen van 'de Rijt' of 'de Vest'. Deze gracht gaat hoogstwaarschijnlijk terug op de gracht verbonden aan het middeleeuwse laathof (cf. intra). Historische bronnen dateren deze gebeurtenis in 1930. Op dit ogenblik is eveneens een nivellering uitgevoerd op het terrein van de huidige OCMW site. In de hierboven beschreven bodempro-

fielen is bovenop de brandlaag inderdaad een eerste ophogingslaag aangetroffen, hetzij bovenop de brandlaag, hetzij bovenop een laag die als ploeglaag geïnterpreteerd is. Deze laag kenmerkt zich door geel tot geelbruin dat een steriele indruk heeft en is weergegeven als O2 bij het algemeen bodemprofiel.

Op het aanpalende terrein net ten noorden van de onderzoekszone, is vijf jaar later gestart met de bouw van een gasthuis. In 1972 verlieten de laatste zusters het gebouw waarna ook dit gebouw met de grond gelijk is gemaakt. Deze periode van ca. 40 jaar stemt overeen met een tweede 'loopvlak' dat is aangetroffen bij de studie van de bodemprofielen (= Ap2).

Vooraleer werd gestart met de bouw van het bestaande OCMW-rusthuis in 1985 zijn opnieuw grote bodemingrepen gebeurd binnen het projectgebied. Hierbij is het terrein een tweede keer opgehoogd. De tweede ophoging ging eveneens gepaard met het hier en daar dumpen van afval en het bergen van bouwmaterialen, afkomstig van het voormalig ziekenhuis. Dit stemt overeen met wat in het algemeen bodemprofiel is omschreven als O1. Het verklaart eveneens waarom we lokaal veel bouwpuin en afval vinden op de grens tussen O1 en Ap2.

Na de bouw van het rusthuis en verschillende serviceflats die zich eveneens binnen de site bevinden, is voor dit gebouw een groenzone aangelegd - de terrein waaruit het onderzoeksgebied bestaat. Dit nieuw gecreëerde loopvlak is slechts ca. 25 jaar, wat perfect staat waarom er veel erg recent aandoend materiaal is aangetroffen in de eerste profiellaag/profiellagen. Deze laag is op het algemeen profiel omschreven als Ap1.

Tabel 9.1 Overzicht relevante sporen

Aantal sporen	Type spoor
11	Kuil
2	Greppel
11	Gracht
4	Natuurlijk
12	Onbepaald

² Deze laag is eveneens aangetroffen bij het bestuderen van de profielen bij het gelijktijdig uitgevoerd proefsleuvenonderzoek (VANDORPE 2011).

9. Archeologische sporen

In dit hoofdstuk wordt in algemene lijnen ingegaan op sporen en hun interpretatie. Voor een gedetailleerde beschrijving wordt verwezen naar de sporenlijst in de bijlage.

De 102 sporen die tijdens het proefsleuvenonderzoek werden aangetroffen, kunnen - op basis van hun visuele kenmerken en vermoedelijke datering- in 5 categorieën onderverdeeld worden. Een overzicht wordt weergegeven in onderstaande tabel.

9.1 KUILEN

Verspreid over bijna het volledige terrein zijn sporen aangetroffen die zich kenmerken door hun ovale tot ronde vorm en hun vrij gehomogeniseerde vulling en hebben een lichtbruine tot donkerbruine kleur. Alle sporen van dit type zijn gecoupeerd. Het materiaal dat in deze sporen is aangetroffen, bestaat uit porselein, industrieel vervaardigd tafelwaar en baksteen. Op basis van de aangetroffen archaeologica evenals hun scherpe aflijning, kunnen de kuilen als recente sporen worden beschouwd.

Figuur 9.1 spoor 15: aanwijzingen van kuilen in het vlak.

Figuur 9.2 Spoor 15: coupe op de kuil.

9.2 LAATMIDDELEEUWSE GRACHT

Bij het vrijleggen van het terrein kwam snel een groot spoor aan het licht met meerdere sporen die hieraan direct gerelateerd zijn. Omdat we bij de aanvang van de opgraving geen zicht hadden hoe dit spoor verder zou verlopen, werden verschillende nummers aan deze structuur toegekend. Naarmate de opgraving vorderde, werd duidelijk dat dit als een grachtstructuur geïnterpreteerd kan worden. Het spoor beslaat ca. 40% van de totaal onderzochte oppervlakte. De gemiddelde breedte bedraagt ca. 8 m en de gracht is gedocumenteerd over een lengte van 40m.

Het centrale deel (sporen 33,43,53) van de gracht kenmerkt zich door een donkerbruine tot zwarte vulling bestaande uit humeus zand en afval van recente aard: glas, reclameborden,

metalen kommen, medisch materiaal, etc. Het spoor is sterk gebioturbeerd en kenmerkt zich door een hoge concentratie boomwortels.

De bedding (sporen: 24,25,30,31,49,50,52) bestaat eveneens uit zand, maar in dit geval is het slechts matig humeus. Het wordt gekenmerkt door een groene, groenbruine tot lichtbruine kleur met donkerbruine pure zandconcentraties. Ook in deze zone is een sterke bioturbatie aanwezig maar opmerkelijk is de quasi afwezigheid van boomwortels en afval.

De gracht is centraal verstoord door de aanwezigheid van een recent rioleringsbuis en twee verzamelputten. In het noorden van het plangebied verdwijnt deze gracht in het niets. Ter hoogte van deze zone zijn er meerdere aanwijzingen gevonden van vrij recente zware verstoring, oa. spoor 34. Vermoedelijk is deze verstoring te wijten aan de bouw en de latere afbraak van het ziekenhuis/weeshuis/bejaardentehuis.

Figuur 9.3

Zicht op de gracht.

Om deze structuur adequaat te onderzoeken, werden verschillende boringen uitgevoerd evenals een profiel aangelegd (profiel 3) zodoende een maximaal inzicht te krijgen in de structuur van de bedding van de gracht. Uit dit profiel is opgemaakt dat de maximale diepte van dit onderdeel van de gracht ca. 10 cm is en dat deze laag zich direct de natuurlijke bodem of het C-horizont bevindt (cf. figuur 9.4).

Om de diepte en de opbouw van de centrale gracht te verifiëren zijn binnen deze structuur 6 boringen uitgevoerd (boring 3, boring 7, boring 10 tot en met 13). Bij deze ingreep werd de diepte van de gracht bepaald door de diepte van het C-horizont na te gaan. Het boorstaal werd eveneens gecontroleerd op mogelijk aanwezige vullingslagen en op dateerbaar materiaal. Uit dit onderzoek kwam het volgende naar voor:

Figuur 9.4 Profiel 3, aangemaakt ter hoogte van de grachtstructuur.

Tabel 9.2 **Overzicht van de boorresultaten binnen de grachtstructuur**

Boring 3	<ul style="list-style-type: none"> - 130 cm onder archeologisch niveau - (-horizont niet aangesneden - geen aanwijzingen van gelaagdheid
Boring 7	<ul style="list-style-type: none"> - 130 cm onder archeologisch niveau - C-horizont niet aangesneden - geen aanwijzingen van gelaagdheid
Boring 10	<ul style="list-style-type: none"> - 90 cm onder archeologisch niveau - C-horizont aangesneden - geen aanwijzingen van gelaagdheid
Boring 11	<ul style="list-style-type: none"> - 90 cm onder archeologisch niveau - vast in puinlaag. (-horizont niet aangesneden
Boring 12	<ul style="list-style-type: none"> - 40 cm onder archeologisch niveau - vast in puinlaag. C-horizont niet aangesneden
Boring 13	<ul style="list-style-type: none"> - 130 cm onder archeologisch niveau - C-horizont niet aangesneden - geen aanwijzingen van gelaagdheid

Uit de resultaten van het booronderzoek blijkt dat de aangesneden gracht zich direct op de moederbodem of het (-)horizont bevindt. Binnen de boorstalen is geen gelaagdheid terug te vinden binnen de aangetroffen vulling. Daar de boringen zijn uitgevoerd met behulp van een Edelmanboor, die bestaat uit geroerd staal, is het mogelijk dat een mogelijk fijne gelaagdheid niet zal worden gedocumenteerd. We kunnen er stellen dat de gracht wellicht binnen een korte tijdspanne is dichtgeslibd.

Daar het booronderzoek ons niet toelaat een duidelijk zicht te vormen op de diepte en de vorm van de gracht, is in samenspraak met Onroerend Erfgoed (Annick Arts) beslist om een coupe te zetten over de volledige lengte van de gracht met behulp van de graafmachine.

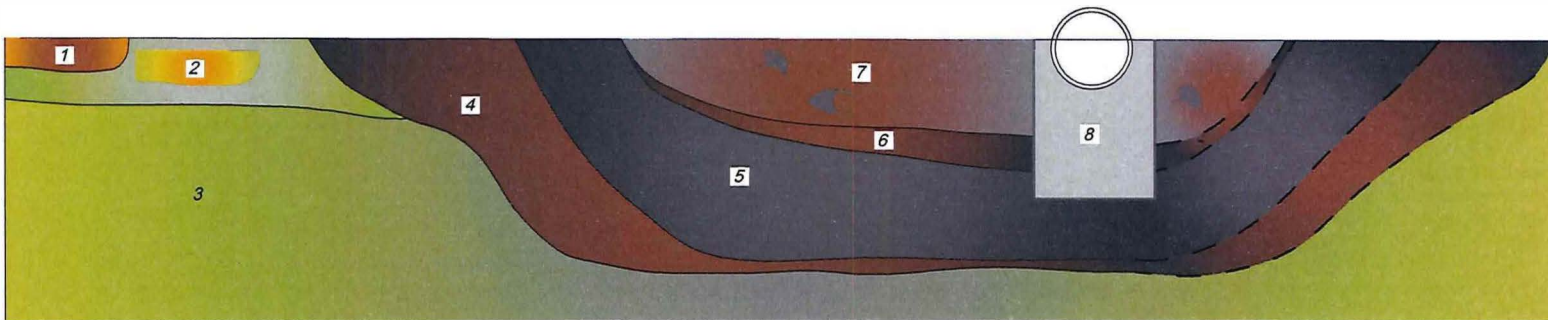
Bij het aanleggen van deze coupe bleek echter dat de bodem zeer onstabiel is. Eveneens vormde snel stijgend grondwater een probleem om de structuur gedetailleerd te kunnen bestuderen. Omwille van veiligheidsredenen en het quasi simultaan inklappen van het profiel bij het aanleggen van de coupe, was het niet mogelijk om het profiel op te schonen.

Bij het vrijleggen van de coupe is een minimale gelaagdheid vastgesteld binnen deze structuur. Hiervan is manueel een schets gemaakt en eveneens zijn verschillende punten ingemeten met de Total Station. Het plan met de ingemeten punten is tijdens het desktoponderzoek samen gezet met de gemaakte schets. Op deze manier was het mogelijk een mooie reconstructietekening te maken van de geattesteerde structuur (cf. figuur 9.6 op de volgende pagina).

Bij het zetten van de coupe werd snel duidelijk dat de volledige gracht met afval is gedicht. Het aangetroffen materiaal werd door beide archeologen gedateerd binnen de eerste helft van de 20ste eeuw. Op basis van de historische informatie (cf. deel 2, punt 6) kunnen we deze datering nog bijstellen en de periode 1925-1930 naar voor schuiven.

Figuur 9.5 Aanleggen van de coupe op de grachtstructuur

OPDRACHTGEVER
Molse Bouwmaatschappij

PROJECTIONSCHULUNG

Archeo Balen
Bosveld 152, 2400 Mol

X 205928 Y: 206572

**TEKEN INGO tSCH RIJ N G
GRACHT**

PROJECT: IN TEKNUMMER

2230375002 s2

AN BK

10/10/2011 EPE

L"Arsrew1Jz1O1N0 reK.
10402011 EE

10/10/2011	BE
SCHAAL	FORMAAT

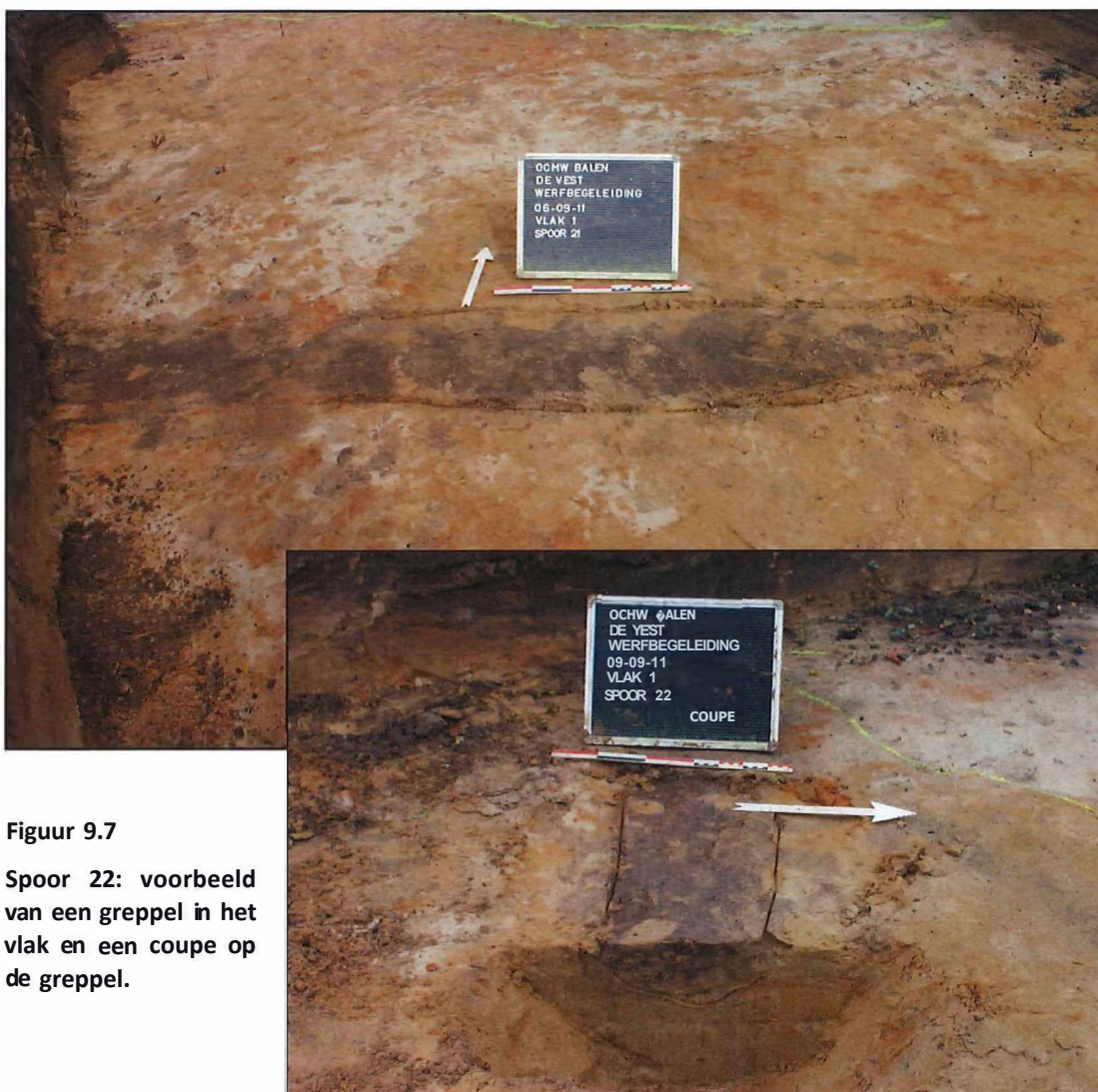
SCHALE 1/20
FORMAT A3

9.3 GREPPELS

Binnen het onderzoeksgebied is één greppel aangetroffen. De greppel is niet in verband te brengen met andere aangetroffen sporen.

De aangetroffen greppel kenmerkt zich door een homogene donkerbruine vulling, de aanwezigheid van houtskoolspikkels en een hoge mate van bioturbatie. Het spoor is vrij duidelijk afgelijnd, wat een recente datering doet vermoeden. Tijdens het couperen en het uithalen van het spoor zijn er geen archaeologische aangetroffen die deze hypothese kunnen bevestigen.

Figuur 9.7

Spoor 22: voorbeeld van een greppel in het vlak en een coupe op de greppel.

9.4 NATUURLIJKE SPOREN

Het merendeel van de aangetroffen sporen op de site Veststraat te Balen moet als natuurlijk worden geïnterpreteerd. De grote getale van deze sporen is niet geheel onverwachts daar het terrein net voor en tijdens het archeologisch onderzoek is gerooid. Voorheen waren talrijke bomen en struiken aanwezig.

De natuurlijke sporen kenmerken zich door hun typische halvemaaanvormige vorm of erg onregelmatige vorm. Ze kennen een witte tot lichtgrijze kleur en zijn vrij scherp afgelijnd. Deze sporen werden mee ingemeten op het plan, maar zijn (uiteraard) niet verder onderzocht.

Figuur 9.8
Spoor 52: voorbeeld
van een boomval.

10. Conclusie

Binnen het plangebied, gekend als perceel 829D (partim), afdeling 1, sectie A te Balen, is een archeologische opgraving uitgevoerd. Tijdens dit onderzoek werd de voormalige parking (ca. 1000 m²) tot op het archeologisch niveau afgegraven. Alle aangetroffen sporen werden geregistreerd en onderzocht.

Binnen het onderzoeksgebied zijn 102 sporen aangetroffen, waarvan 62 of 60% zijn toegeschreven aan een profiellaag van één van de 10 opgeschoonde profielen en 4% een natuurlijke aard hebben.

Het meest in het oog springende spoor is de aangetroffen gracht die met grote waarschijnlijkheid geïnterpreteerd kan worden als de oostelijke gracht van het laatmiddeleeuws laathof. Deze gracht is opgebouwd uit 11 sporen en is onderzocht door middel de aanleg van een profielput, verschillende boringen en een coupe die de volledige gracht doorsnijdt. De gracht bleek voor of tijdens het dempen opgevuld te zijn met afval. Op basis van de aard van dit afval en op basis van de historische informatie kan deze ingreep gedateerd worden omstreeks 1930.

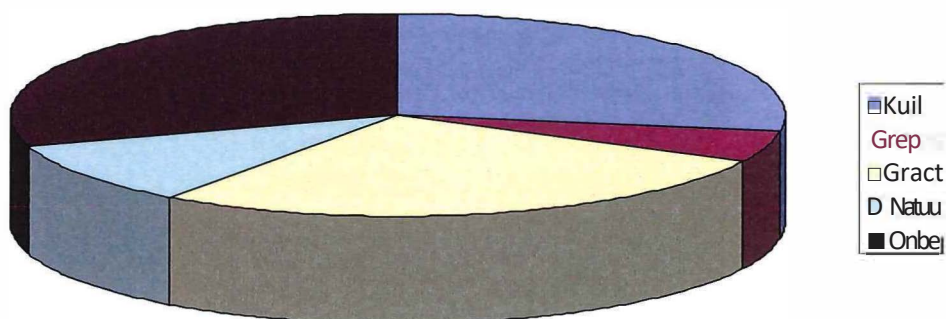
Aanwijzingen van de CAI site 104754 zijn enkel aangetroffen in de aanwezigheid van een brede gracht die 40% van het onderzochte gebied beslaat. De oriëntatie van de gracht komt sterk overeen met wat is aangetroffen op de historische kaarten (cf. punt 6, punt 9). Het uitgevoerde archeologisch onderzoek stelt ons in staat een mooi beeld te vormen

van de doorsnede van de aangetroffen gracht (cf. figuur 9.6).

Er zijn geen bewoningssporen of antropogene sporen aangetroffen die met deze gracht in verband kunnen worden gebracht. Op basis van deze vaststelling, kunnen twee hypothesen naar voor worden geschoven.

Als eerste kunnen we aannemen dat zich binnen het onderzoeksgebied geen gebouwen en/of bijgebouwen bevonden. Dit kan gestaafd worden met de Ferrariskaart, welke een boomgaard/tuin afbeeldt ter hoogte van de projectzone. Anderzijds mag niet uit het oog worden verloren dat de bodem op het terrein zwaar verstoord is en een sterke bioturbatie kent, mede door de aanwezigheid van talrijke bomen op het terrein. Het kan niet worden uitgesloten dat mogelijke archeologische sporen zijn vernietigd bij het afgraven en/of ophogen van het terrein gedurende de 20ste eeuw.

Op basis van historische bronnen was het mogelijk een vrij exacte datering te bepalen voor de aanwezige ophogingslagen en ploeglagen/loopvlakken die werden aangetroffen bij het bestuderen van de bodemprofielen. Een schematisch overzicht van de bodemopbouw met de daarbij behorende datering, is weergegeven in tabel 8.8. De datering van de aangetroffen lagen op basis van historische gebeurtenissen en historische kaarten, stemt met de aangetroffen artefacten en de hypothesen die werden opgesteld tijdens het veldwerk.

Figuur 10.1 Sporenoverzicht werfbegeleiding Balen

DEEL 4: SYNTHESE

11. Synthese

De aangetroffen archeologische waarden kunnen teruggebracht worden tot 2 hoofdwwaarden, met name de fysieke kwaliteit en de inhoudelijke kwaliteit.

Wat de archeologische waarden betreft die aangetroffen zijn te Balen, kan gesteld worden dat de sporen die mogelijkwerijs gerelateerd zijn aan de laatmiddeleeuwse gekende CAI site 104754, in belangrijke mate zijn verstoord of vernietigd door 20ste eeuwse bodemingrepen op het terrein. Tijdens de opgraving uitgevoerd in 1984 door dr. Jef Hus en Ferdi Geerts, zijn gebouwstructuren evenals waterputten aan het licht gekomen die de aanwezigheid van een pastorie kunnen documenteren. De oudste waterput kan eventueel gelinkt worden aan het middeleeuwse laathof. Helaas is het terrein slechts in beperkte mate onderzocht kunnen worden en slechts een handvol scherven en archaeologica bewaard gebleven. Aangezien er geen plannen voorhanden zijn is het moeilijk het materiaal te linken aan de juiste archeologische context.

Door meerdere ophogingfasen bevindt het archeologisch relevante niveau zich vandaag op een gemiddelde diepte van ca. 1,60m met uitschieters tot 1,80m onder het huidige maai-veld. Het onderzoeksterrein is in die mate verstoord, dat het niet langer mogelijk is een reconstructie van eventueel aanwezige sporen toe te laten.

Wat de inhoudelijke waarde betreft, wijzen we erop dat in de streek van de Nete vallei, een redelijk hoge bewaringsgraad kent wat middeleeuwse en vroegmoderne structuren betreft. Op inhoudelijke waarde scoort de aanwezigheid van een reeds gekend laathof uiteraard hoog. Echter, de aangetroffen sporen wijzen enkel op de verder ingebruikname van een oude gracht, deulitmakend van de oorspronkelijke omgrachting, tot rond 1930 wanneer deze wordt gedempt en het terrein voor een eerste keer wordt opgehoogd. De kans dat er aanvullende bewoningssporen aanwezig zijn op het onderzochte terrein wordt geschat als

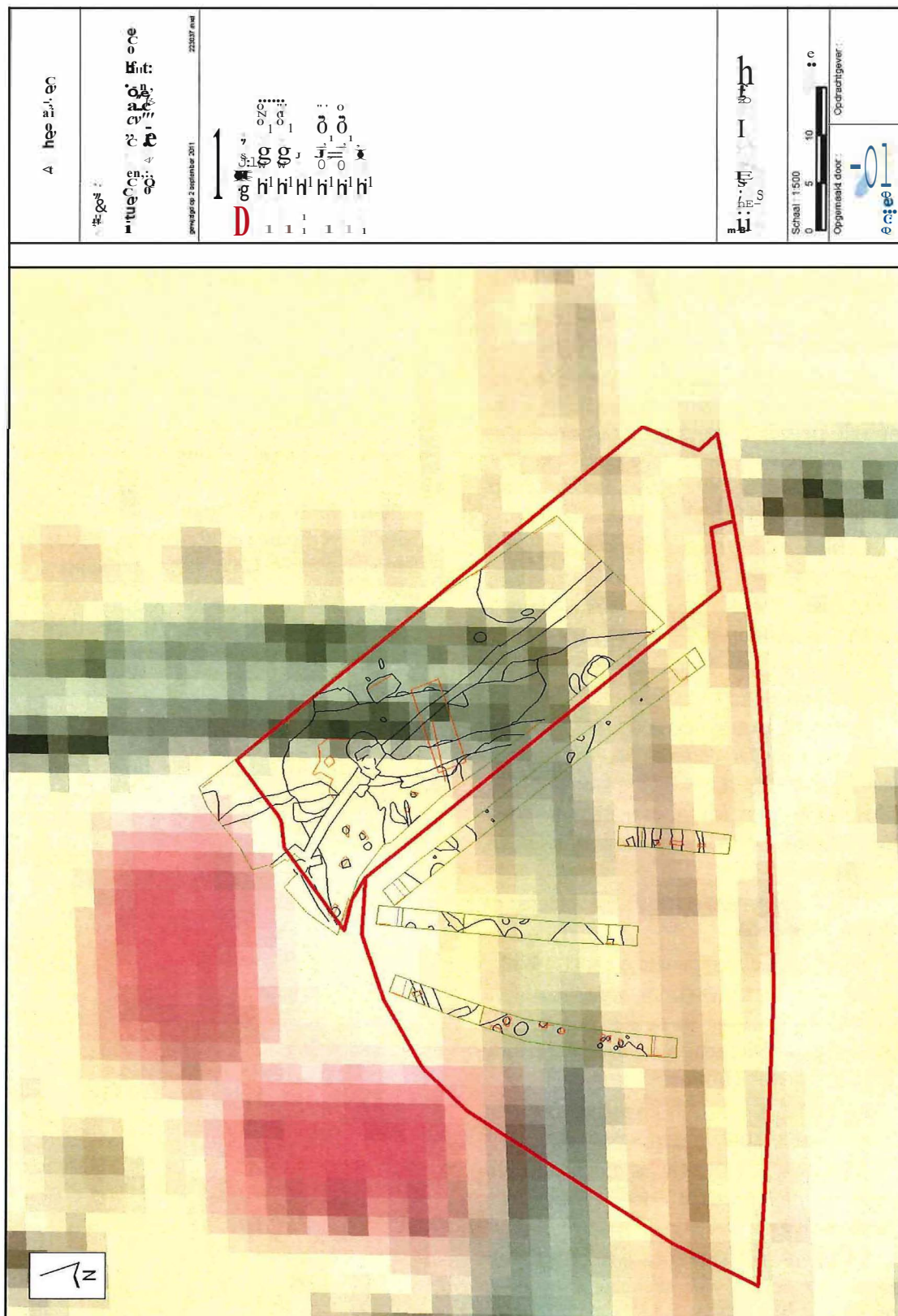
minimaal.

Het meest in het oog springende spoor dat is aangetroffen bij het archeologisch onderzoek uitgevoerd door Antea Group in 2011, is de aanwezigheid van een grachtstructuur. Kan deze gracht geïnterpreteerd worden als 'de Rijt' of de gracht die teruggaat op het laatmiddeleeuwse laathof?

Deze hypothese is op basis van het vondstenmateriaal niet hard te maken. Omdat de gracht tot 1930 in gebruik is gebleven en dan gedicht is, dateren de aangetroffen artefacten omstreeks deze periode. In het centrale deel van de gracht waren meerdere bomen aanwezig, waarvan de wortels een zware verstoring veroorzaakten binnen de grachtstructuur. Er is geen enkele materiële aanwijzing aangetroffen die aangeeft dat de gracht een laatmiddeleeuwse datering kent.

De oriëntatie van de gracht schept echter wel klaarheid. Wanneer we het aangetroffen spoor vergelijken met de Ferrariskaart zien we duidelijke gelijkenissen tussen beide. De sporen 33,43,53, 24,25,30,31,49,50 en 52 bevinden zich exact op de plaats waar we op basis van oud kaartmateriaal de gracht verwachtten (cf. figuur 10.1). Op basis van deze vaststelling kunnen we met grote zekerheid aantonen dat de aangetroffen structuur een onderdeel is geweest van het laatmiddeleeuwse laathof dat later functioneerde als pastorie.

Het vondstenmateriaal uit het vooronderzoek bestaat voornamelijk uit aardewerk dat gedateerd kan worden in de moderne tijd of recente tijd. De aangetroffen gracht is opgevuld met recent afval: glas, baksteen, bouwmaterialen, plastic, batterijen, etc. Vanuit archeologisch standpunt heeft dit materiaal slecht een minimale waarde.

Figuur 11.1 Plan van het archeologisch onderzoek (werfbegeleiding + proefsleuvenonderzoek) geprojecteerd op de georefereneerde Ferraris kaart.

12. Bibliografie

BEERTENS, K. 2006: Toelichting bij de quartairgeologische kaart blad 17 (Mol), Vlaamse overheid, Dienst natuurlijke rijkdommen.

COOLS, A. 2009: Inpakken, een kunst. Het verpakken van archeologische vondsten, VIOE-Handleidingen 01, Brussel.

COUSSERIER, K. 1985: Bouwen door de eeuwen heen, Brussel-Gent: 1007-1010.

DE GROTE, K. 2008: middeleeuws Aardewerk in Vlaanderen. Techniek, typologie, chronologie en evolutie van het gebruiksgoed in de regio Oudenaarde in de volle en late middeleeuwen (10de tot 16de eeuw), Relicta Monografieën 1 - deel I en II), Brussel.

DENNIS, J. 1992: Geografie van België, s.l., Gemeentekrediet.

DIRIKEN, P. 1992: Geogids Oosterkempen: Balen, Dessel, Mol, Retie, s.l.: 37 - 55.

GEBOERS, A. 1907: Geschiedenis van Balen, Balen.

HEY G. & LACEY M. 2001: Evaluation of Archaeological Decision-making, Processes and Sampling Strategies, Kent County Council.

HEYLEN, S.; DE NIL, B.; D'HONDT, B. 2005: Geschiedenis van de provincie Antwerpen, Antwerpen.

JAMAR, H. 1967: Oostham tijdens de Oorlog 1914-1918.

KEMPS, F. s.d.: Verzameld werk VI, 16. s.l.

KENNES, H.; STEYAERT, R. 2002: Inventaris van het cultuurbezit in België. Architectuur, provincies Antwerpen, arrondissement turnhout, kanton mol. Brussel - Turnhout.

MERTENS, K. 2008: Balen tijdens de Eerste Wereldoorlog, studium generale vzw.

MICHIELS, J.; WOUTERS, V. 1983: "Geschiedenis van de Rijkswacht", Heemkundige Kring Balen nr. 17.

MICHIELS, J.; VERMEULEN, R. 1987: "Van Baenle tot Balen", Heemkundige Kring Balen nr. 65.

MICHIELS, J.; VERMEULEN, R. 2000: "Balen-Centrum, historisch bekeken", Heemkundige

Kring Balen nr. 84.

PEETERS, F.; SANNEN, S.; VER BRUGGEN, M. 1995: Schansen in de voogdij Mol-Balen-Dessel. Van Motte-toren tot bosschans, Balen: Heemkundige Kring Balen v.z.w.

PLOMTEUX, G., STEYAERT, R., WYLLEMAN, L. 1985: Inventaris van het cultuurbezit in België, Architectuur, Provincie Antwerpen, Arrondissement Antwerpen, Brussel - Gent.

VAN ERMEN, E. 1997: Het kaartboek van Averbode 1650-1680, Brussel: Gemeentekrediet.

VAN HULSEN, A. 2000: Repertorium Archivorum Averbodiensis Monasterii. Rijksarchief Kerkelijk archief 4945, Algemeen Rijksarchief, Brussel.

VERMEULEN, R. 1987: "De pastorie op de Reit", Heemkundige Kring Balen nr. 32.

BIJLAGEN

Bijlage 1

Landschapswaarde relictzone

"Vallei van de Grote Nete" en

ankerplaats "De Most"

1. Omschrijving van het gebied

Het landschap 'Netevallei Balen en de Most' is gelegen in de gemeente Balen in de Antwerpse Zuiderkempem en behoort tot het bekken van de Grote Nete. De begrenzing van deze ankerplaats wordt gevormd door de bebouwing van Balen, Gerheide en Wezel in het noorden, het Kanaal van Beverlo in het oosten, de bewoning van Olmen, Germeer en Schoorheide in het zuiden en het Kanaal Dessel-Kwaadmechelen in het westen. Het betreft een kleinschalig landbouwlandschap, gelegen in een uitgestrekte alluviale vlakte die wordt gevormd door de Grote Nete en verschillende van haar zijlopen met de Hanse Selsloop, de Heiloo, de Asbeek en de Visbeek. Bij Ferraris (1977) herkennen we de ankerplaats als een uitgestrekt beemdengebied langs de Grote Nete, met langs de randen enkele akkers en heide. De reeds aanwezige Hoolstmolen staat op de kaart aangegeven als 'Moulin de Baelen'. Een kleine eeuw later zien we bij Vandermaelen (1854) een eerste aanzet tot ontginning van de heide; in het oosten is het kanaal van Beverlo aangegeven en centraal de steenweg op Leopoldsburch. Op de kaarten van het MGI uit het begin van de 20ste eeuw (1909) herkennen we min of meer het landschap van vandaag, dat dus al bijna 100 jaar relatief gaaf bewaard is gebleven. De smalle percelering, de houtkanten, grachten en greppels, alsook het wegenpatroon zijn allen sporen van de eeuwenoude antropogene invloed in dit gebied en vertegenwoordigen daarmee een belangrijke historische waarde. De hoofdgrachten duiden op een organisatorisch afwateringssysteem. De zogenaamde 'Eendekom' gaat terug tot de aanleg van vijvers in 1867. In 1938 werden deze vijvers uitgegraven tot eendekweekvijvers; vandaag

zijn ze deel van een natuurgebied. Aan de Grote Nete in Balen liggen nog verschillende watermolens, waarvan er twee binnen de ankerplaats vallen. De 'Topmolen' ligt nabij 'de Vennen' op de Maalbeek op Zweilingsloop. Deze kleine molen met één molensteen dateert uit 1850, de periode van de grootscheepse ontginningen van de Schoorheide, waarbij de graanteelt steeds belangrijker werd. De 'Hoolstmolen' gaat terug tot de 13de eeuw. De huidige opbouw van deze graan- en oliemolen dateert uit de 18de eeuw; het betreft daarmee één van de nog weinige volledig behouden watermolens met olieslagwerk. Volgens de overlevering zou tijdens de vroege middeleeuwen in het nu verdwenen Frankische 'Hof van Scheps' de heilige Odrada geboren zijn. Op enkele honderden meters van dit hof bevindt zich het Odradaputteke, een bron waaraan een heilzame werking wordt toegeschreven. Hier werd in 1896 een bedevaartskapel ter ere van de Heilige Odrada opgericht wat deze plek een sociaal-culturele waarde geeft. De wetenschappelijke waarde van deze ankerplaats wordt in de eerste plaats bepaald door haar ligging in de uitgestrekte alluviale vlakte van de Grote Nete en een aantal van haar zijlopen. Dit maakt dat, naast de gevarieerde flora van de talrijke kleine landschapselementen en de weinig verstoorde en vaak voedselarme graslanden, vooral de vochtminnende planten zeer rijk aanwezig zijn. Dit kleinschalig landbouwlandschap is niet enkel waardevol voor de flora, maar eveneens voor de fauna. Het is een belangrijk broedgebied voor heel wat algemene en minder algemene vogelsoorten en ook libellen, dagvlinders, insecten en amfibieën vinden hier geschikt habitat. De structuurrijke Grote Nete en haar zijlopen, waarvan de waterkwaliteit goed tot zuiver is, vormt een belangrijk biotoop voor heel wat vissoorten. Verder herbergt het gebied ook een aanzienlijke reeënpopulatie. Deze ankerplaats betreft een gesloten valleigebied met centraal de opvallend meanderende loop van Grote Nete en van daaruit vertrekkend talrijke zijlopen; in het noordwesten is er een overgang naar duinen. De langgerekte perceelsstructuur met perceelsrandbegroeiingen en talrijke kleine waterplasjes resulteren in een zeer typische en herkenbare structuur met een hoge bele-

vingswaarde. Talrijke visputten, weekendverblijven en atypische bebouwing vormen op verschillende plaatsen in dit gebied een knelpunt. Daarnaast zou de op til zijnde waterwinning zeer negatieve gevolgen kunnen hebben voor de waardevolle, vochtminnende flora. Teneinde het behoud van de waarden van dit gebied voor de toekomst zeker te stellen, is een doordacht beleid omtrent deze knelpunten ten zeerste gewenst.

2. Landschapswaarden

2.1 WETENSCHAPPELIJKE WAARDE

De wetenschappelijke waarde van deze ankerplaats wordt in de eerste plaats bepaald door haar ligging in een uitgestrekte alluviale vlakte van de Grote Nete en een aantal van haar zijlopen. Dit maakt dat vooral de vochtminnende planten zeer rijk aanwezig zijn. De talrijke kleine landschapselementen, in afwisseling met weinig verstoorde en vaak voedselarme graslanden, dragen eveneens bij tot een gevarieerde flora. Dit kleinschalig landbouwlandschap is tevens een waardevol broedgebied voor heel wat algemene en minder algemene vogelsoorten en ook libellen, dagvlinders, insecten en amfibieën vinden hier geschikt habitat. De structuurrijke Grote Nete en haar zijlopen, waarvan de waterkwaliteit goed tot zuiver is, vormt een belangrijk biotoop voor heel wat vissoorten. Verder herbergt het gebied ook een aanzienlijke reeënpopulatie.

2.2 HISTORISCHE WAARDE

Meer dan twee eeuwen lang heeft de mens dit kleinschalige landbouwgebied gevormd en onderhouden. Dit uit zich tot op vandaag onder vorm van de smalle percelering, de houtkanten, grachten en greppels, alsook het wegenpatroon. In het oostelijke gedeelte ligt het gebied ongeveer 1 tot 1,5 meter lager dan de bedding van de Grote Nete als gevolg van turfwinningen vanaf de 16de eeuw. De histo-

rische waarde van deze ankerplaats wordt tevens bepaald door het aanwezige bouwkundige erfgoed. De St.-Odrada kapel werd opgericht in 1896. Tevens komen er in het gebied twee waardevolle molens voor: de oorsprong van de Hoolstmolen gaat terug tot de 13de eeuw en de Topmolen heeft nog een molensteen die dateert uit 1850.

2.3 ESTHETISCHE WAARDE

Dit uitgestrekte landschap betreft een mooi restant van een kleinschalig landbouwgebied in het alluvium van de Grote Nete. De smalle perceelstructuur, de talrijke kleine landschapselementen en de waterlopen, die met het gebied verweven zijn, vormen een esthetisch zeer waardevol en voor de streek zeer typisch landschap.

2.4 SOCIAAL-CULTURELE WAARDE

Volgens de overlevering zou tijdens de vroege middeleeuwen in het nu verdwenen Frankische 'Hof van Scheps' de heilige Odrada geboren zijn. Op enkele honderden meters van dit hof bevindt zich het Odradaputteke, een bron waaraan een heilzame werking wordt toegeschreven. Hier werd in 1896 een bedevaartskapel ter ere van de Heilige Odrada opgericht.

2.5 RUIMTELIJKE STRUCTURELE WAARDE

Deze ankerplaats betreft een gesloten valleigebied met centraal de opvallend meanderende loop van Grote Nete en van daaruit vertrekkend talrijke zijlopen. De langgerekte perceelsstructuur met perceelsrandbegroeiing en talrijke kleine waterplasjes resulteren in een zeer typische en herkenbare structuur, die vooral in het gedeelte ten zuiden en zuidwesten van kasteel De Most ontstaan geeft aan een coulisselandschap.

Bijlage 2

Aanbestedingsdocument/ bouwakte van de 16de eeuwse Pastorie op de Rijt

In het archief van de Abdij van Averbode is een duplicaat bewaard betreffende de aanbesteding van de pastorie op de Rijt: Contractus initus cum fabriis murariis Meerhoutanis ad construendam domum pastoralem ibidem in loco dicto de Ryt (Archief, sectie 1, reg. 22, fol. 213v^o-214v^o). Het betreft een overeenkomst tussen de meester metselaars Melchior Buyens en Lambert Lemmens, beide wonden-de in het aanpalende Meerhout, en prelaat Maathias Valentyns, abt van Averbode. Het originele document bevindt zich in de Balense archieven. Het document is gedagtekend op 7 maart 1634. Het document luidt als volgt:

"Anno 1634, den 7en doch maent meert, comparerende voor my Peeter Willems openboer [...] Everbode residerende ende dye getuyghen naergenoemt, den Eerw. Heere Mathys Valentyns, Abt des Goidhuys van Everbode [...], heeft bestaeyt ende is veracordeert oen ende met Melchior Buyens ende Lambrecht Lemmens, metsers, woonende tot Meerhout, om tot Baelen voordien Heere pastoor (1) a/daer te metsen seecker huys, dwe/ck dye voors.

Metsers present synde hebben aenveert ende beloeft op haren cost ende dranck op te metsen desen toecomenden somer, in su/cken formen ende vuegen ende opde conditien ende restrictien hyer naervolgende, te weten: inden iersten is ondersproken dat tvoors. Huys sa/meoten lanck wesen tseventich voeten binnen der muren end ebreet oyck desgelyckx binnen smuers acht ende twintich voeten.

Item int voors. huys sa/ gemetst worden eenen kelder mit teras ende wel ende getrouwelyck tegen dwater versien worden, soo hooch des van noode sa/ wesen, denwelcken soo lanck sa/ moeten syn als de breyden van tvoorschrevenen huys is ende veerthuijen voeten breed. Item omtrent de keuken noch

een kleyn kelderken om de spyse, [...] daerinne te setten, boven dit ke/derken een camerken, ende daer beneffens eenen putte om een pompe daerinne naermals te maecken. Item int voors. huys moeten gemaectt worden vyff schouwen. Item aenden inganck vonden se/ven huys sa/ gemaectt worden eenen ganek naer het secrete, dat achter aenden se/ven huys sa/ gemetst worden. Item twee camers boven den kelder ende een camer boven den zoel aft groote camer aft salet.

Item aengaende de dichte vande muren sullen de selve onder inde fondamenten moeten wesen naer den heysch vonden se/ven werck ende boven daerde tot aende eerste stagje twee steenen ende eenen ha/ven ende voorts tot boven onder het doek twee stenen wesende de muren in alles hoach zeven ende twintich voeten aft daerontrent, ende twee gevels oyck vande dichte naer behoorten ende tvereysch vande se/ven wercke.

Item drye kruysvensters ende andere enckele venster noote/yck naer den eysch vande plaetsen. Item drye dachvensters ende onder tegen den onderstend salder een deurgat om tgraen deur te doen.

Item drye dachvensters ende onder tegen den onderstend salder een deurgat om tgraen deur te doen.

Item sullen drye voor. metsers alle dye voors. muren wel ende behooryck moeten besetten, pinseelen ende toestrycken, drye camers ende voorts tgeheel huys beneden p/aveyen Mette keldercamers ende voorts volgende het projectt aft den patroon daarvan gemaectt ende hoer verthoont ende geaccepteert.

Allen dwelck hebben dye voors. metsers ge/oefte te voldoen ende de muren, kelders ende schouwen loffelyck op te metsen spreekende dye selve tam conjonctien quam deivisien voor alle fautten, breucken ende borsten, stellende hyer voor ende verobligerende alle hare goederen, have ende erffve, present ende toecomende met renuntiatie van alle privilegien, exceptien end ebhulp van recht die hun in desen eenichsints soude mogen te stade comen.

Ende hyer voors al myn Eerw. Heere voors. hoer geven eens sesshondert gulden, acht

tonnen biers ende sess mudden corens ende sess pattagond tot drinckgelt, waerop dye voors. metsers het voors. huys hebben aenveert ende geloeft te volmacken als voors. staet.

Aldus geaccordeert, aenveert ende gestipuleert, binnen den Goidshuyse van Everbode voorschreven, inde presentie vande eersaeme Jan Wouters ende Peeter Wouters Janssoen van Balen, tummerlieden, als getuyghen hyer toe geroepen ende gebeden ende my Peeter Willems, openbaer noteris, [...] tselve wetteluyck stipulerendè, hebbende dye voorschreven comparanten de minute deser benefens my notario met hun eyghen handt onderteekent, quod attestor, et simul etiam hanc copian cum principali sue minuto de verbo ade verbum concordare ita est.

P. willems, notarius publicus

Omstreeks 1935 is een uitgavenlijst terug te vinden die verband houdt met de bouw van de nieuwe pastorie te balen. Het kan teruggevonden worden in het archief van de Abdij van Averbode, onder sectie 1, lias 38. Het kreeg de toepasselijke titel mee: "Het uytgegheven aen steenen ende ontcosten".

Aen kalck 600; item 72 gl.

Aen yser 263 gl.

Aen scouwsteen en ende plaveysel 25 gl.

Aen den licentmeester soe tot Tricht als tot Dessel 98 gl.

Aen soldernagelen ende andere nagelen 961 gl.

Aen scalien 215 gl.

Aen de mesters 600 min 10.

Aen de timmermans 200 min 5.

Aen de sagers hier tot Balen XVII gl.

Item oen de selve noch XVI gl.

Aen de sscrynwerckers 200 gl.

Aen den smet 255 gl.

Aen den scalijdecker 90 gl.

Aen de steenhouwers 150 gl.

Item aen de metsers 8 pont voor 8 amen

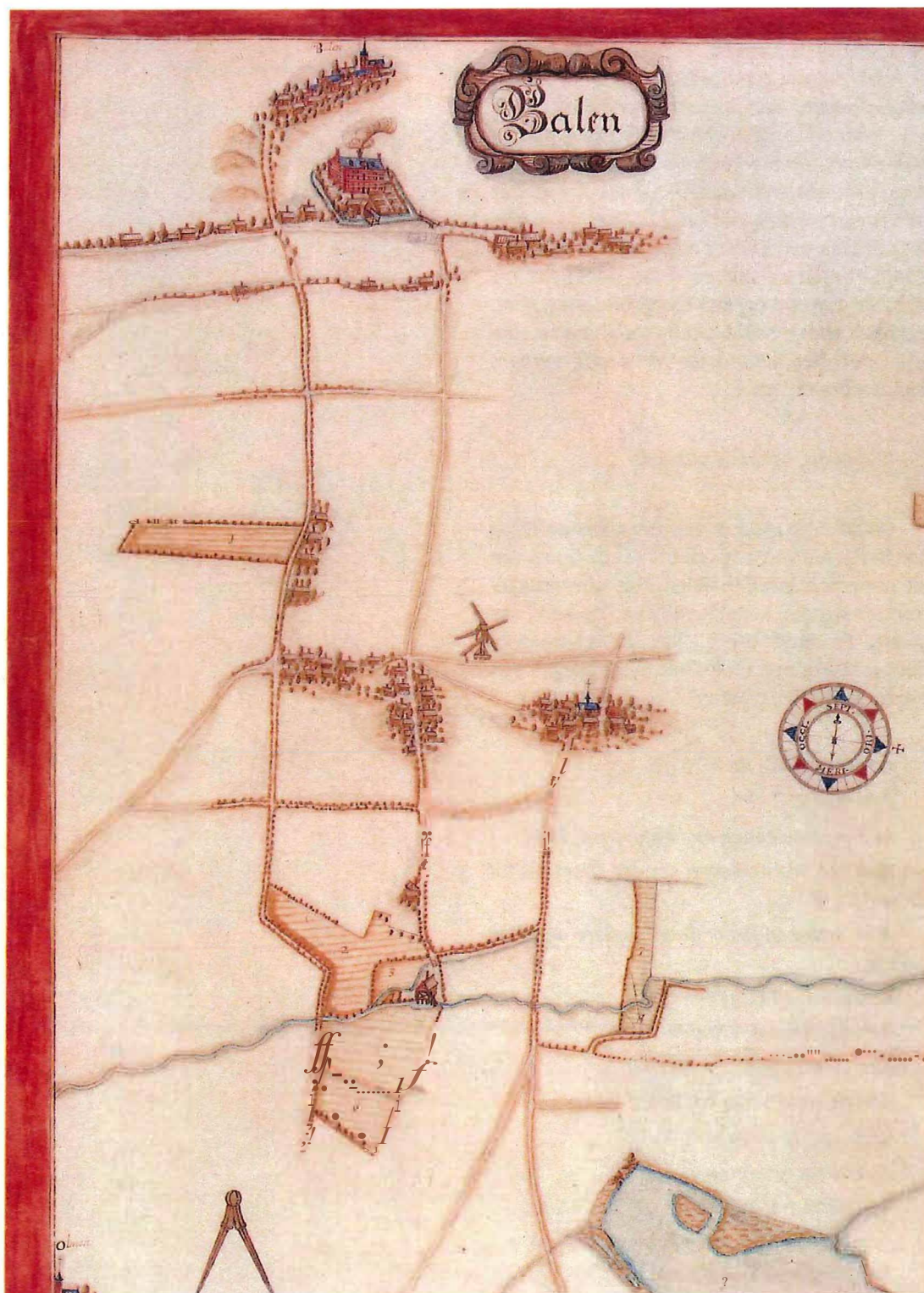
biers.

Item een pont onder den eersten steen.

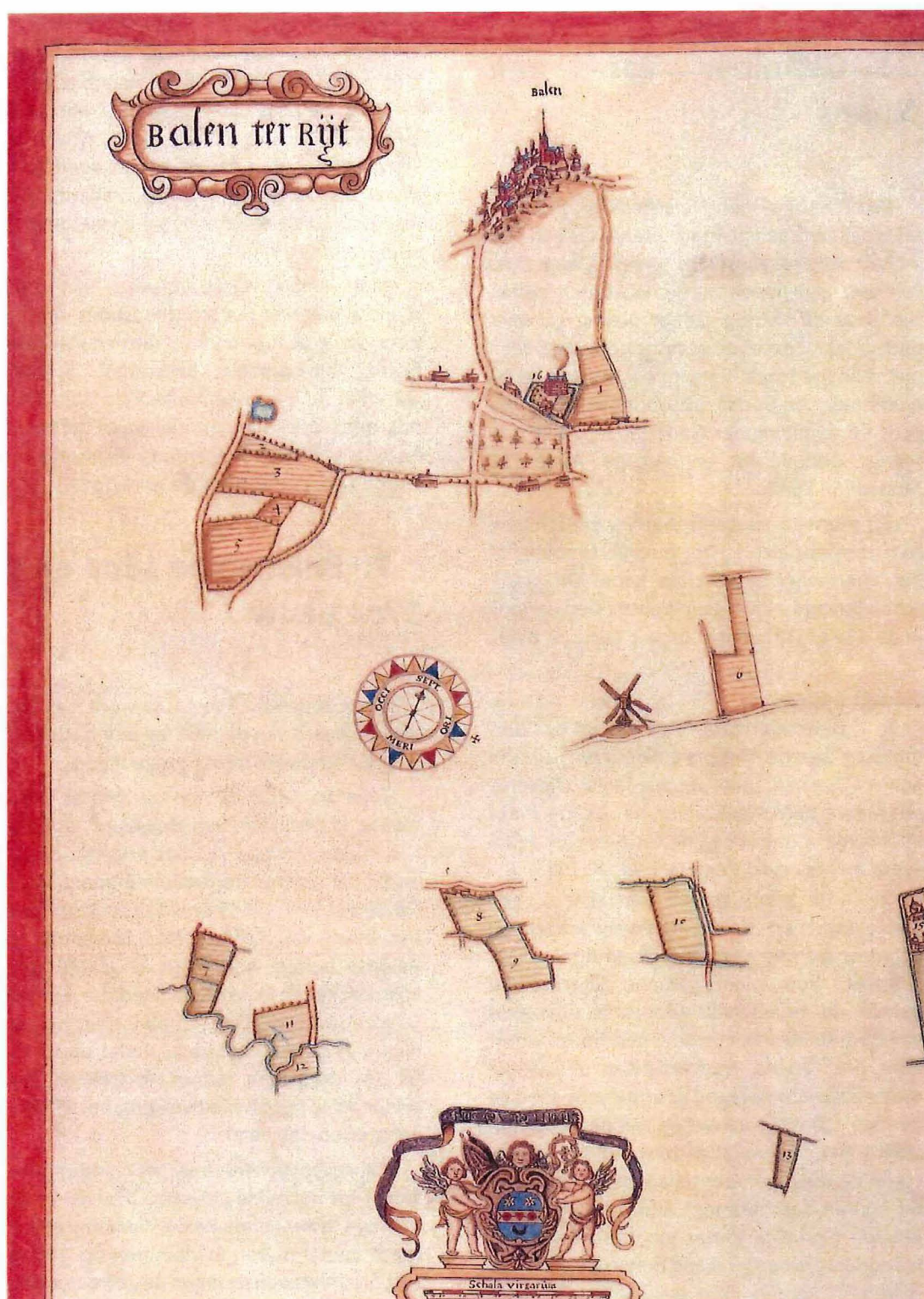
Item 9 pont aen de timmerlieden voor 9 amen biers.

Item XVII gl. Voor den maey.

Bijlage 3
Balen in het Kaartenboek van
Averbode

Bron: VAN ERMEN, E. 1997: kaart 129

Bron: VAN ERMEN, E. 1997: kaart 129

Bijlage4

Twee schansen op de Rijt¹

1. Definitie van een schans

Een schans of een 'verschansing' kan met zekerheid worden geïnterpreteerd als een oud militair verdedigingswerk, meestal opgetrokken met afgegraven aarde. Historisch gezien zijn deze structuren echter weinig tot niet onderzocht. Ze dienen geassocieerd te worden met militaire troebelen uit de late 16de eeuw, onder meer de Godsdienstoorlogen en vervolgens de scheiding der Nederlanden. Een zeer roerige periode tot en met de Vrede van Munster in 1648.

De grootste concentratie van dorpschansen² bevindt zich in het huidige Limburg, of het voormalige graafschap Loon. Dit graafschap bevond zich in een grensgebied dat ook in de 17e en 18e eeuw militair onrustig bleef.

1 Deze informatie is gebaseerd op informatie ter beschikking gesteld door prof. Dr. Tim Soens (Departement Geschiedenis, Universiteit Antwerpen), waarvoor dank. De specifieke informatie met betrekking tot Balen, is gebaseerd op het boek: Peeters, F. et. al. 1995.

2 De grens tussen een schans, een mottekasteel en een site met walgracht is flue en soms worden deze begrippen door elkaar gebruikt. Voor de algemene interpretatie binnen dit onderzoeksrapport, is uitgegaan van de definitie die naar voor geschoven wordt door prof. Soens. Mottekastelen of castrale mottes zijn kenmerkend voor de volle feodale periode (10e-13e eeuw) en zijn daarenboven steeds heerlijk initiatief (bovendien meestal tegen de dorpsgemeenschap gericht in plaats ter hunner bescherming). Sites met walgracht hebben in principe louter een statusfunctie, en met andere woorden geen defensieve functie. Historisch komen deze gelijktijdig voor met mottekastelen en met schansen.

Kenmerkend voor deze regio zijn de talrijke roversbendes die gedurende deze eeuwen actief zijn, genre 'Bokkenrijders', etc. Balen situeert zich op de grens van het toenmalige graafschap Brabant en het graafschap Loon.

Schansen worden vaak voorgesteld als initiatief van de dorpsgemeenten, waarbij de inwoners zich op deze plekken konden verschuilen en bewapenen in onrustige tijden. Waarschijnlijk zal dit altijd in nauwe samenwerking met ofwel de landsheer (hertog Brabant, prins-bisschop Luik), ofwel met de lokale heer (bv. abdij) gebeurd zijn.

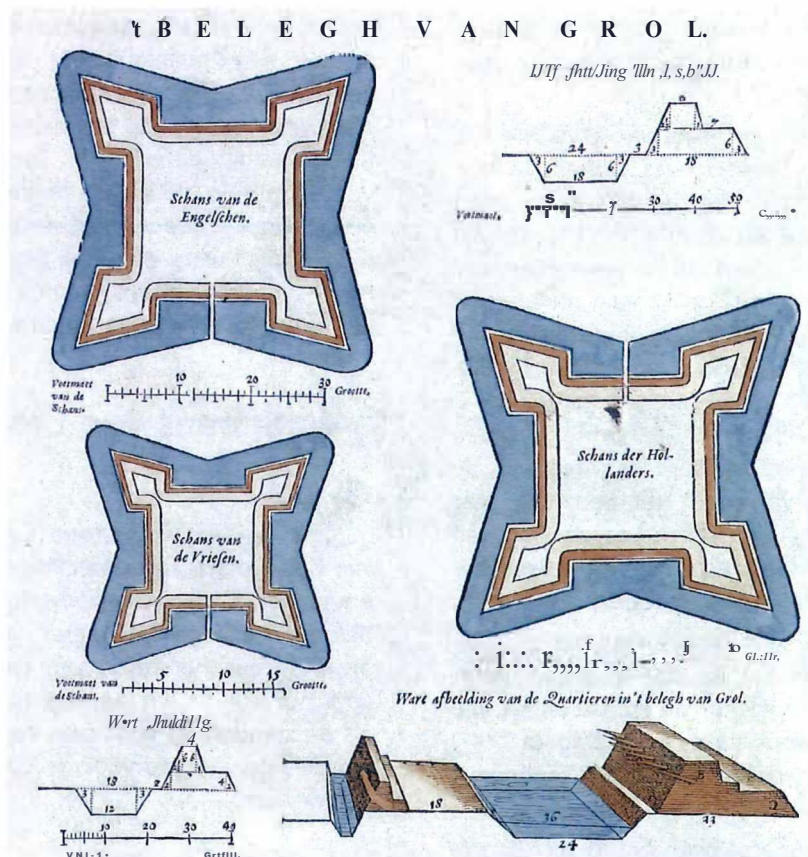
Niet zelden waren schansen stervormig, meestal met vier punten of bastions, omringd door een gracht of andere vormen van verdediging, bijvoorbeeld palissades. Schansen waren in principe onafhankelijk, maar konden ook onderdeel zijn van een linie. Permanent bezette schansen kregen een eigen naam en werden aangeduid met de term 'fort'.

2. Balen in de 16de en de 17de eeuw

In de 16de en 17de eeuw werd ook Balen niet gespaard van de roof- en plundertochten, kenmerkend voor deze roerige tijden.

Toen in 1488 de oorlog uitbrak tussen hertog Maximiliaan van Habsburg en Frankrijk, vielen troepen van het prinsbisdom Luik en Gelderland het hertogdom Brabant binnen. Op 28 oktober 1488 bereikten ze Balen onder het bevel van Everard Van Arenberg. Vele Balense huizen werden in as gelegd terwijl kostbaarheden en veestapel werden gestolen. Daarenboven werd een brandschatting opgelegd van ca. 2.000 gulden. Nadat de troepen uit de dorpskern waren vertrokken, werd onder dreiging van nieuwe raids, verschillende extra eisen opgelegd.

Robrecht van Arenberg, een andere sabelsleper uit hetzelfde geslacht, overviel in 1507 met zijn roversbende Balen. Opnieuw ging een groot aantal huizen in vlammen op. Hiermee nog niet tevreden drongen de geweldenaars in de overgebleven huizen binnen en roofden er

Figuur 4.1 Schematische weergave van de schansen en kwartieren voor de Engelse, Friese en Hollandse troepen tijdens het Beleg van Grol (Groenlo) van 1597, uitgevoerd door Maurits van Oranje.
Bron: J. Blaeu, Atlas van Loon (1649).

alles weg. Vele Balense mannen werden krijgsgevangenen meegevoerd naar Gelderland en werden slechts vrijgelaten na het betalen van aanzienlijke sommen losgeld. Naburige dorpen ondergingen hetzelfde lot.

In 1516 was het de beurt aan Karel van Egmond, graaf van Gelderland, om samen met Robrecht van Arenberg een nieuwe raid te ondernemen op Balen. Opnieuw dienden de inwoners een grote som geld (ca. 4000 gulden) te betalen.

Ook tijdens de godsdienstoorlogen werd Balen niet gespaard en in 1572 diende men 13.567 gulden te betalen aan de legers van Oranje. Na enkele rustige jaren, kwam het rampjaar 1578 toen Balen op 28 augustus werd overvallen door muitende soldaten van de Staten-Generaal. Bij deze gevechten lieten 10 Balense boeren het leven toen zij de plunders aachtervolgden tot Breda om hun gesto-

len vee terug op te eisen. Hoewel ze onderweg versterking kregen van inwoners uit andere dorpen, moeten ze uiteindelijk het onderspit delven tegen deze legers.

Slechts 21 dagen lagen later, op 18 september 1578, vielen muitende Spanjaarden vanuit Diest Balen binnen. Vele Balenaren werden vermoord, net als talrijke inwoners van aanpalende dorpen die ter hulp kwam gesneld. Bij deze inval werden talrijke inwoners krijgsgevangen gemaakt, die niet zonder een groot losgeld vrijgekocht konden worden. Voor 8 gulden en 9 stuivers, alles wat de Balenaars nog bezaten, werden de priestergewaden teruggekocht. Hoewel de bewapening van de Balense gilden zelfs bestond uit vuurroeren of musketten was alle weerstand tevergeefs. Ook de kerk, waar zelfs de klokken in de verzengende hitten van de brandende huizen wegsmolten, onderging hetzelfde lot. Naast dit alles had

men eveneens afte rekenen met een pestepedemie en werden de inwoners geteisterd door wolvenaanvallen.

Nadat in 1622 het leger van prins Maurits van Oranje de Kempen was binnengevallen, trokken regelmatig legerbendes door Balen die inkwartiering en levering van paarden en wagens eisten. Vanaf 1636 verplaatste het slagveld zich nog maar eens naar de Kempen en Balen werd opnieuw niet gespaard van oorlogsgeweld. In 1636 werd de quasi volledige voedselvoorraad opgeëist door de ruitery van Koning Philips IV. Op de zware schulden te kunnen afbetalen, werd een deel van de heidegronden verkocht. Het Spaanse leger verbleef ca. 2 jaar in Balen, waarvoor de stad een lening diende aan te gaan om levensmiddelen te kopen zijn onderdanen.

Het blijft rustig in Balen tot in 1703 opnieuw een groot deel van de stad in brand wordt gestoken, ditmaal door de Franse legers, die zich in 1746 inkwartieren in de stad. In 1747, één jaar later, eisten Boheemse kanonniers 300 paarden op.

Door al deze berovingen, branden en brandschattingen ontvluchtten velen balenaars hun dorp. Er bleven slechts 300 gezinnen over van de oorspronkelijke 959, wat neerkomt op het vluchten van ca. tweederde van de oorspronkelijke bevolking.

Door deze roerige en onveilige tijden, was Balen quasi verplicht schansen te bouwen om de bevolking toch enigszins te beschutten tegen plunderende legers.

3. Oprichten van de Balense schansen

Op het grondgebied van Balen werden niet minder dan 10 schansen opgericht; een uitzonderlijk fenomeen. Niet minder dan 5 schansen zijn opgericht op goederen toebehorend aan Averbode, met name: Ter Heyden, De Rijt, Pastorie van de Rijt, Ongelberg en Scheps.

Tot in 1630 stond de Balense pastorie op de Scheps. Deze zou de zetel en het laatste overblijfsel van (Het hof van Scheps" geweest zijn.

Gezien de grote afstand tussen de pastorie en de kerk in het huidige Balense centrum, is na de volledige verwoesting van de pastorie na de brandstichting in 1630 beslist deze niet herop te bouwen op deze locatie. Toen de pastoor Van Hamme in 1633 in Balen kwam, was zijn eerste zorg het bouwen van een nieuwe pastorie. Hiervoor werd een stuk grond, toebehorende aan de abdij van Averbode, gekozen op Rijt. Beide locaties groeiden uit tot schansen.

4. Schans van pastorie

De schans van de pastorie is een onderdeel van het projectgebied van het archeologisch onderzoek. Wegens de hoogteligging van het Balense Centrum (36 meter) opteelden de inwoners in het begin van de 17de eeuw, voor het laag en nat zuidwaarts gelegen Reid als de standplaats voor deze versterking. De krijsveldloop zorgde voor de bewatering van de grachten.

5. Schans van de heerdgangbewoners

De heerdegang- of gehuchtsschans was gelegen in de noordwestelijke hoek van een beemd die toebehoorde aan Averbode en had een oppervlakte van 1 bunder en 83 roeden.

De toegangspoort bevond zich aan de oostkant en de nabijgelegen Krijnsveldloop zorgde voor aan- en afwatering van de vestingsgracht.

De straatnamen Schans- en Schutterstraat nabij deze vesting zijn hier wel erg toepasselijke gekozen.

De schans bevindt zich vlakbij de woonzones Reit en Holven wat duidelijk in tegenspraak is met de algemene gangbare mening als zou dit soort versterkingen steeds ver van het woongebied zijn opgericht.

Bijlage 5
Foto's uit het opgravingsarchief
1984

1. Onderzoek op de
waterput van de Pastorie

1. Voorraadkelder pastorie

1. Zicht op het terrein in 1984

Bijlage 6
Vondstenlijst

OCMW Balen - 'De Vest'

DATUM: 08/09/2011

Vondstnr.	Spoornr.	Sector	Vlak of profielnr.	Materiaal	Beschrijving
1	spoor 1	n.v.t	profiel 1	ardewerk, baksteen, leiste	1
2	sooor 10	n.v.t	profiel 1	Aardewerk	
3	\	\	\	\	\
a	spoor 10	n.v.t	vlak	Aardewerk, baksteen	
5	spoor 15	n.v.t	vlak	Aardewerk	
6	spoor25	n.v.t	vlak	Aardewerk, baksteen	
7	spoor31	n.v.t	vlak	Glas	Apotheekflesje?
8	spoor32	n.v.t	vlak	Steengoed	
9	OV	n.v.t	vlak	Aardewerk	
10	spoor 33	n.v.t	vlak	Aardewerk	
11	spoor 33	n.v.t	vlak	Aardewerk	
12	spoor 20	n.v.t	vlak	pijpesteeltje	
13	spoor 21	n.v.t	111k	Aardewerk	
14	spoor 24	n.v.t	lak	Aardewerk	
15	spoor33	n.v.t	profiel 3	Aardewerk	
16		n.v.t			
17		n.v.t			
18		n.v.t			
19		n.v.t			
20		n.v.t			
21		n.v.t			

Bijlage 7
Sporen/ijst

OCMW Balen - 'De Vest'

DATUM: 08/09/2011

Spoornummer	Sleuf	Vlak	Aard	Vulling (homogeen- heterogeen)	Textuur	Beschrijving	Vorm	Opmerkingen
1	n.v.t.	1	profiel 1	Homogeen	Zand	donkerbruin	/	bouwvoor, kiezels
2	n.v.t.	1	profiel 1	Homogeen	Zand	geelbruin met werveloelingslijnen	/	matige bioturbatie
3	n.v.t.	1	Profiel 1	Homogeen	Zand	geelbruin en bruin gelaagd	/	
4	n.v.t.	1	profiel 1	Homogeen	Zand	bruin met donkere „pikkels (humeus?)	/	bioturbatie, wortels
5	n.v.t.	1	profiel 1	Homogeen	Zand	donkerbruin met groene inclusies	/	
6	n.v.t.	1	profiel 1	Homogeen	Zand	donkerbruin met zwarte en lichtbruine inclusies	/	matig ijzervoer
7	n.v.t.	1	profiel 1	Homogeen	Zand	beige tot bruin	/	matig ijzervoer
8	n.v.t.	1	profiel 1	Homogeen	Zand	groengrijs met donkerbruine inclusies	/	bioturbatie
9	n.v.t.	1	profiel 1	Homogeen	Zand	donkerbruin, lichte gelaagdheid boven	//	Baksteen, glas, leisteen, wortels, etc.
10	n.v.t.	1	profiel 1	Homogeen	Zand	igrijsgroen	/	bioturbatie, aardewerk. Minimale inclusies aanwezig
11	n.v.t.	1	profiel 1	Homogeen	Zand	donkerbruin	/	bioturbatie, aardewerk. Minimale inclusies aanwezig
12	n.v.t.	1	profiel 1	Homogeen	Zand	roestbruin, sterke gelaagdeheid	/	weinig bioturbatie
13	n.v.t.	1	profiel 1	Homogeen	Zand	beige tot bruin	/	
14	n.v.t.	1	riolering	Homogeen	Zand	roestbruin, bruin	langwerpig	(zeer)recent

Spoornummer	Sleuf	Vlak	Aard	Vulling (homogeen- heterogeen)	Textuur	Beschrijving	Vorm	Opmerkingen
15	n.v.t.	1	Kuil	Homogeen	Zand	donkerbruin	rond	vulling - cf. laag 9
16	n.v.t.	1	Kuil	Homogeen	Zand	donkerbruin	rechthoekig	vulling - cf. laag 9
17	n.v.t.	1	Kuil	Homogeen	Zand	donkerbruin	rond	vulling - cf. laag 9
18	n.v.t.	1	Kuil	Homogeen	Zand	donkerbruin	rechthoekig	vulling - cf. laag 9
19	n.v.t.	1	Gracht?	Homogeen	Zand	roestbruin	langwerpig	ijzeraccumulatie
20	n.v.t.	1	boomstronk	Heterogeen	Zand, humeus	donkerbruin+ zwart	ovaal	bioturbatie, pijpsteeltje
21	n.v.t.	1	boomval	Homogeen	Zand	lichgrijs, roestbruin	onregelmatig	ijzeraccumulatie
22	n.v.t.	1	greppel	Heterogeen	Zand	donkerbruin	langwerpig	
23	n.v.t.	1	Kuil	Homogeen	Zand	bruin, donkerbruin	zand	bioturbatie
24	n.v.t.	1	gracht	Homogeen	Zand	bruin	langwerpig	humeus, mangaan, hout
25	n.v.t.	1	gracht	Homogeen	Zand	donkerbruin	langwerpig	bioturbatie, aardewerk
26	n.v.t.	1	Kuil	Homogeen	Zand	bruin	rechthoekig	bouwpuin
27	n.v.t.	1	riolering	Homogeen	Zand	bruin, donkerbruin	rond	
28	n.v.t.	1	kuil?	Homogeen	Zand	bruin, donkerbruin	rond	bioturbatie
29	n.v.t.	1	gracht	Homogeen	Zand	donkerbruin, groengrijs	langwerpig	bioturbatie
30	n.v.t.	1	gracht	Homogeen	Zand	donkerbruin	onregelmatig	bioturbatie
31	n.v.t.	1	wacht	Homogeen	Zand	donkerbruin, brijg, grijs, groengrijs	onregelmatig	bouwpuin
32	n.v.t.	1	gracht	Homogeen	Zand	donkerbruin	langwerpig	hout (recent)
33	n.v.t.	1	gracht	Homogeen	Zand	donkerbruin, grijsgroen	langwerpig	zeer veel bioturbatie. (cf. 19?). Baksteen, aardewerk, glas, etc.
34	n.v.t.	1	kuil	Homogeen	Zand	donkerbruin	rechthoekig	bouwpuin, antraciet, metaalslak

Spoornummer	Sleuf	Vlak	Aard	Vulling (homogeen- heterogeen)	Textuur	Beschrijving	Vorm	Opmerkingen
52	n.v.t.	1	boomval	Homogeen	Zand	grijs	onregelmatig	
53	n.v.t.	1	gracht	Homogeen	Zand	donkerbruin	langwerpig	bioturmatie, aardewerk
54	n.v.t.	1	boomval	Homogeen	zand	grijs	onregelmatig	
55	n.v.t.	1	profiel 4	Homogeen	Zand	donkerbruin	/	bouwvoor, kiezels, afval
56	n.v.t.	1	profiel 4	Homogeen	Zand	geelbruin	/	
57	n.v.t.	1	profiel 4	Homogeen	Zand	grijs	/	
58	n.v.t.	1	profiel 4	Homogeen	Zand	grijs	/	gelaagd
59	n.v.t.	1	profiel 4	Homogeen	Zand	donkerbruin	/	
60	n.v.t.	1	profiel 4	Homogeen	Zand	donkerbruin	/	
61	n.v.t.	1	profiel 4	Homogeen	Zand	donkerbruin	/	veel bouwpuin
62	n.v.t.	1	profiel 4	Heterogeen	Zand + siltig zand	groengrijs, bruin	/	gelaagd
63	n.v.t.	1	profiel 4	Homogeen	Zand	geelbruin tot lichtbruin	/	(-horizont?
64	n.v.t.	1	profiel 5	Homogeen	Zand	donkerbruin	/	recente bouwvoor+ ophoging door huidige werkzaamheden
65	n.v.t.	1	profiel 5	Homogeen	Zand	bruin	/	kiezels, onderaan ijzerband
66	n.v.t.	1	profiel 5	Homogeen	Zand	donkerbruin	/	
67	n.v.t.	1	profiel 5	Homogeen	Zand	grijs	II	eel bioturbatie
68	n.v.t.	1	profiel 5	Homogeen	Zand	geelbruin	/	
69	n.v.t.	1	profiel 5	Homogeen	Zand + siltig zand	roengrijs, bruin	/	elaagd
70	n.v.t.	1	profiel 5	Homogeen	Zand	eelbruin tot lichtbruin	/	(-horizont?

Spoornummer	Sleuf	Vlak	Aard	Vulling (homogeen- heterogeen)	Textuur	Beschrijving	Vorm	Opmerkingen
71	n.v.t.	1	profiel 6	Homogeen	Zand	rijzig	/	lijkt vermengd met cement
72	n.v.t.	1	profiel 6	Homogeen	Zand	donkerbruin	/	
73	n.v.t.	1	profiel 6	Homogeen	Zand	grijs	/	
74	n.v.t.	1	profiel 6	Homogeen	Zand	geelgrijs	/	
75	n.v.t.	1	profiel 6	Homogeen	Zand + siltig zand	roestbruin, grijsgroen	/	gelaagd
76	n.v.t.	1	profiel 7	Homogeen	Zand	bruin	/	
77	n.v.t.	1	profiel 7	Homogeen	Zand	donkerbruin	/	wrij humeus
78	n.v.t.	1	profiel 7	Homogeen	Zand	donkerbruin, geelbruin	/	bouwpuin, gevlekt
79	n.v.t.	1	profiel 8	Homogeen	Zand	donkerbruin	/	bouwvoor, kiezels, afval
80	n.v.t.	1	profiel 8	Homogeen	Zand	grijs	/	lijkt vermengd met cement
81	n.v.t.	1	profiel 8	Homogeen	Zand	eelbruin	/	bioturbatie, veel kiezel, veel stenen
82	n.v.t.	1	profiel 8	Homogeen	Zand	tzwart	/	zeer humeus, bioturbatie
83	n.v.t.	1	profiel 8	Homogeen	Zand	donkerbruin		humeus zand, bioturbatie
84	n.v.t.	1	profiel 8	Homogeen	Zand	bruin		bioturbatie
85	n.v.t.	1	profiel 8	Homogeen	Zand	bruingeel	/	gevekt, gelaagd. Waarschijnlijk onderdeel van de gracht.
86	n.v.t.	1		Homogeen	Zand		/	
87	n.v.t.	1		Homogeen	Zand		/	
88	n.v.t.	1		Homogeen	Zand		/	
89	n.v.t.		livlak	Homogeen	Zand	donkerbruin	/	recent puin, baksteenspikkels, afval

Spoornummer	Sleuf	Vlak	Aard	Vulling (homogeen- heterogeen)	Textuur	Beschrijving	Vorm	Opmerkingen
90	n.v.t.	1	vlak	Homogeen	Zand	bruin-geelgroen gevekt	/	
91	n.v.t.	1	vlak	Homogeen	Zand	donkerbruin	/	recent puin, baksteenspikkels, afval
92	n.v.t.	1	profiel 9	Homogeen	Zand	donkerbruin	/	bouwvoor, kiezels, afval
93	n.v.t.	1	profiel 9	Homogeen	Zand	geelbruin	/	
94	n.v.t.	1	profiel 9	Homogeen	Zand	zwart	/	humeus zand, bioturbatie
95	n.v.t.	1	profiel 9	Homogeen	Zand	donkerbruin	/	
96	n.v.t.	1	profiel 9	Homogeen	Zand	bruin	/	bioturbatie, hout. Overgangszone
97	n.v.t.	1	profiel 9	Homogeen	Zand	geelbruin tot lichtbruin	/	(-horizont?)
98	n.v.t.	1	profiel 10	Homogeen	Zand	donkerbruin	/	ophoging door huidige werken
99	n.v.t.	1	profiel 10	Homogeen	Zand	donkerbruin	/	bouwvoor, kiezels, afval
100	n.v.t.	1	profiel 10	Homogeen	Zand	geelbruin, grijsbruin, bruine vlekken	/	
101	n.v.t.	1	profiel 10	Homogeen	Zand	donkerbruin	/	
102	n.v.t.	1	profiel 10	Homogeen	Zand	donkerbruin, groengrijs gelaagd	/	

Bijlage 8
Determinatielijst aardewerk

Vondstnr.	Spoornr.	Zone	Vlak	Afbeelding	Beschrijving	Bakking	Magering	Datering
					Aardewerksoort Aardewerkgroep Kleur Oppervlaktestructuur+ kern Referentie naar type aardewerk Ev. Extra opmerkingen	Oxiderend/reducerend Soort bakking	Type Korrelgrote Korrelkleur dichtheid	Periode eeuw
11	91A	1	11		rood aardewerk rood? bruinrood glad, kern niet afgelijnd geglazuurd (groenig)	oxiderend hard gebakken	zand matig fijn overwegend wit en kleurloos dicht	laat-middeleeuws?
41	161A	1	11		roze aardewerk ? roze tot lichtroze glad, kern niet afgelijnd oranjerode glazuurstrepen, donkere glazuurvlekken	oxiderend hard gebakken	zand zeer fijn overwegend wit en kleurloos dicht	rat-middeleeuws?

Vondstnr.	Spoornr.	Zone	Vlak	Afbeelding	Beschrijving	Bakking	Magering	Datering
5	15A		1		rood aardewerk rood? bruinrood glad, kern niet afgelijnd geglazuurd; rand: ev type L136	oxiderend hard gebakken	zand fijn overwegend wit en kleurloos ldicht	laat-middeleeuws?
					rood aardewerk? rood? rode kern, grijze wand glad, kern niet afgelijnd ev TG 53D	oxiderend hard gebakken	 overwegend wit en kleurloos ldicht tot zeer dicht	rat-middeleeuws?
61	251A		11		!.(rijs aardewerk gedraaid fijn grijs grijs glad, kern niet afgelijnd buitenkant donkergrijs en glad	reducerend hard gebakken	zand matig fijn overwegend wit en kleurloos ldicht Isoms vrij grote inclusies	?
					rood aardewerk rood	reducerend hard gebakken	zand fijn	laat-middeleeuws? 1

Vondstnr.	Spoornr.	Zone	Vlak	Afbeelding	Beschrijving	Bakking	Magering	Datering
					rode buitenkant, grijsrode kern glad, kern niet afgelijnd ev TG 53A of SSA accidenteel reducerend? Rand: bandvormige rand met platte top en afgeplatte, ondersneden doorn		overwegend wit en kleurloos dicht	
					rood aardewerk rood? bruinrood glad, kern niet afgelijnd handvat	oxiderend hard gebakken	zand matig fijn overwegend wit en kleurloos dicht	laat-middeleeuws?
					rood aardewerk rood? bruinrood glad, kern niet afgelijnd binnenkant geglaazuurd, 2 passende fragmenten	oxiderend hard gebakken	zand matig fijn overwegend wit en kleurloos dicht	laat-middeleeuws?

Vondstnr.	Spoornr.	Zone	Vlak	Afbeelding	Beschrijving	Bakking	Magering	Datering
8	32	A	1		steengoed wit glad, kern niet afgelijnd Izandkleurige glazuur buitenzijde, 3 passende fragmenten	steengoed hard gebakken	zand kleurloos tot wit, wat bruine korrels dicht	? (misschien eind 19de-begin 20ste eeuw)
9	losse vondst	A	1		oranje-roze vrij ruw, kern is donkerder dan wanden bodem, niet geglaazuurd	oxiderend hard gebakken	Izand kleurloos tot wit dicht	?
10	33	A	1		rood aardewerk? rood? oranjegrijs tot roze-rood matig ruw, kern is roze-rood, buitkant is orangegrijs onregelmatig geglaazuurd	oxiderend hard gebakken	Izand kleurloos tot wit zeer dicht	?

Vondstnr.	Spoornr.	Zone	Vlak	Afbeelding	Beschrijving	Bakking	Magering	Datering
11	33	A	1		rood aardewerk rood grijze kern, bruinrode wanden glad, kern afgelijnd evTG 53A aanzet tot oor, accidenteel reducerend	oxiderend hard gebakken	zand tot wit !kleurloos zeer dicht	late- middeleeuwen?
131	481	A	11		!grijs aardewerk gedraaid fijn grijs grijs glad, kern niet afgelijnd buitenkant donkergrijs en glad	reducerend hard gebakken	zand matig fijn overwegend wit en kleurloos ldicht soms vrij grote inclusies	?
141	241	A	11	1	 rood, wanden donkergrijs glad, kern niet afgelijnd niet geglaazuurd	!oxiderend hard gebakken	zand overwegend wit tot kleurloos dicht	?

Bijlage 9
Coupe/ijst

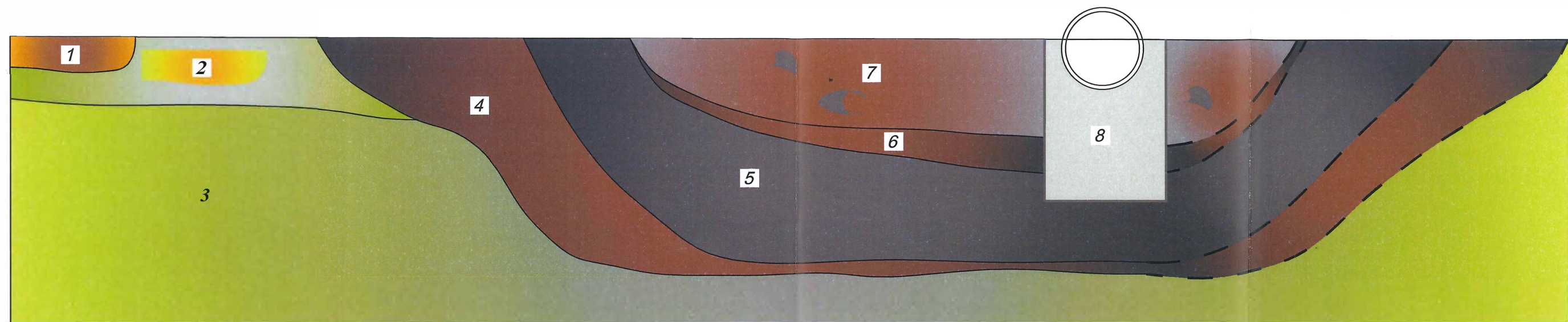
OCMW Balen - 'De Vest'

DATUM: 09/09/2011

Spoornummer	Sleuf	Vlak	Aard	Vorm	Beschrijving
15	n.v.t.		II Homogeen - kuil	ondiepe band met licht afgeronde hoeken	Donkerbruin zand met bioturbatie (mol)
16	n.v.t.		II Homogeen - kuil	ondiepe band met licht afgeronde hoeken	donkerbruin zand met lichtbruine vlekken en wat bioturbatie
18	n.v.t.		II Homogeen - kuil	ondiepe band met één afgeronde hoek en één schuine wand	donkerbruin zand met geelbruine inclusies en wat bioturbatie
22	n.v.t.		II Homogeen - greppel	ondiep, halve ovaal	bruin zand met geelbruine inclusies, wat bioturbatie en een weinige HK-spikkels
23	n.v.t.		II Homogeen - kuil	zeer ondiepe band, slecht zichtbaar	geelbruin zand met wat donkerbruine inclusies
28	n.v.t.		II Homogeen - kuil	ondiepe band met afgeronde wanden en een minder diep centraal deel	donkerbruin zand met bruine en grijze vlekken, wat bioturbatie en Mn-vlekken
Gracht					
25	n.v.t.		II Homogeen	♦chun aflopende wanden aan beide zijden. Puinlaag aan de twee zijden wordt geflankeerd door een bijna puinvrij pakket	..., wart ,and met een d; k pakket aan recent bouwpuin en rest afval (metaal, glas, AW). Hydrofiel

Spoornummer	Sleuf	Vlak	Aard	Vorm	Beschrijving
43	In.v.t.	1	Homogeen	schuin aflopende wanden met geleidelijke overgang naar onderliggende laag. Rechthoekige insnijding van recente riolering	hoofdzakelijk grijsbruine vulling met inclusies van zwart, humeus zand. Vrij zware bioturbatie aan oppervlak waar het puin pakket aangesneden werd
48	In.v.t.	1	Homogeen	niet zichtbaar	grijze zandige vulling
49	In.v.t.	1	Homogeen	niet zichtbaar	groengrijze, zandige vulling vergelijkbaar met spoor 50
50	In.v.t.	1	Homogeen	vormt een laag die geleidelijk overgaat in de onderliggende groengrijze C-horizont. In oosten geflankeerd door spoor 25, in westen loopt ze door onder een geelbruine zandlaag.	licht grijsgroen tot geelbruin (met groene schijn) pakket

Bijlage 10
Gedigitaliseerde
caupetekeningen_____

- LEGENDE:
- 1 Homogeen zand
 - 2 Homogeen zand
 - 3 Homogeen zand
 - 4 Homogeen, humeus zand. Weinig vondstmateriaal (afval)
 - 5 Homogeen, humeus zand. Zeer veel vondstmateriaal (afval)
 - 6 Homogeen, humeus zand. Weinig vondstmateriaal (afval)
 - 7 Homogeen, humeus zand. Weinig vondstmateriaal (afval)
 - 8 Verstoring (moderne riolering)

0 0.2m 0.4m 0.6m 0.8m 1m 1.2m

OPDRACHTGEVER
Molse Bouwmaatschappij

PROJECTOMSCRIJVING
**Archeo Balen
Bosveld 152, 2400 Mol**

X: 205928 Y: 206572

TEKENING OM SCHRIJVING
GRACHT

PROJECT- EN TEKNUMMER
2230375002 S2

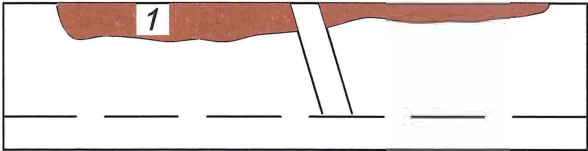
START BASISPLAN
10/10/2011 EPE

LAATSTE WIJZIGING
10/10/2011 EPE

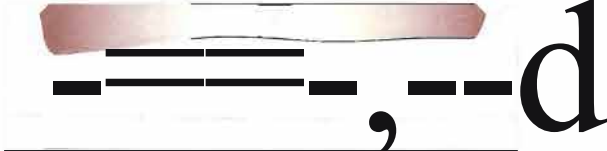
SCHAAL
1/20

FORMAAT
A3

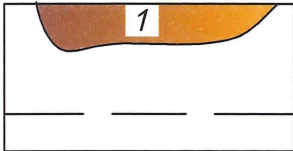
SPOOR15

SPOOR 16

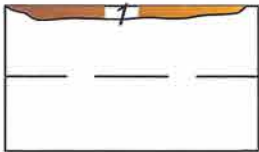
SPOOR 18

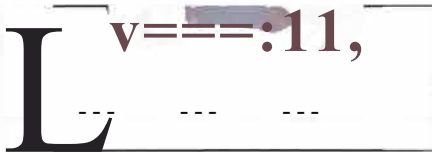
SPOOR22

SPOOR23

SPOOR28

LEGENDE:

- SPOOR15
Homogeen,zand
- SPOOR16
Homogeen,zand.Veel bioturbatie
- SPOOR18
Homogeen,zand.Matig bioturbatie
- SPOOR 22
Homogeen,zand.Matig bioturbatie
- SPOOR 23
Homogeen,zand.Matig bioturbatie
- SPOOR 28
Homogeen,zand.Matig bioturbatie

0 0.2m 0.4m 0.6m 0.8m 1m 1.2m

OPDRACHTGEVER
Molse Bouwmaatschappij

FR OJ ECTO MSCH RIJVI NG
Archeo Balen
Bosveld 152, 2400 Mol

X: 205928 Y: 206572

TEKEN INGOMSCH RIJVI NG
SPOREN 15, 16, 18,22,23,28

PROJECT- EN TEKNUMMER
2230375002 S1
START BASISPLAN TE K
10/10/2011 EPE
LAATSTE WIJZIGING TE K
10/10/2011 EPE
SCHAAL FORMAAT
1/20 A3

Bijlage 11
Overzicht boringen_____

OCMW Balen - 'De Vest'

DATUM: 09/09/2011

Boornummer	Spoornummer	Sleuf	Vlak	Aard	Diepte boring in cm	Beschrijving
1	19	n.v.t	1			
2	19	n.v.t	1			
3	19	n.v.t	1			
4	19	n.v.t	1			
5	19	n.v.t	1			
6	19	n.v.t	1			
7	25	n.v.t	1			
8	25	n.v.t	1			
9	n.v.t.	n.v.t	1			
10	33	n.v.t	1			
11	25	n.v.t	1			
12	43	n.v.t	1			
13	43	n.v.t	1			

Bijlage 12
Tekeningenlijst

1	1	15	/1			
2	1	16	/1			
3	1	18	/1			
4	1	22	/1			
5	1	23	/1			
6	1	28	/1			
7	1	25 - 43 - 48 - 49 - 50	/1			schetsmatige reconstructie

Bijlage 13
Overzicht ***profielen***
Wecfbegeleiding

Algemeen overzicht profielen

Kaartnummer 2

Legende

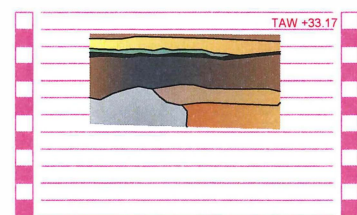
- Zand. Heterogeen. Donkerbruin. Veel bioturbatie
- Zand. Homogeen. Lichtgeel tot geel. Grove Korrel
- Zand. Heterogeen. Donkerbruin tot zwartbruin. veel bouwpuin, houtskool, etc.
- Zand. Homogeen. Geelbruin tot bruin. (sterke) gelaagdheid.
- Zand. Homogeen. Groengrijs. Fijne korrel
- Zand. Homogeen. Wit tot lichtgrijs. Minimale leemfractie.
- Zand. Homogeen. Groengrijs tot geelgrijs. Minimale leemfractie
- Zand. Homogeen. Donkerbruin tot bruin. Matig Bioturbatie
- Zand. Heterogeen. Gruisbruin tot bruin. zand gemengd met grind..
- Zand. Homogeen. Groengrijs tot geelgrijs. Minimale leemfractie
- Zand. Heterogeen. Geel, geelbruin tot grijs.
- Zand. heterogeen. donkerbruin tot zwart. Zeer vet, zeer humeus. Veel puin.

schaal 1:20

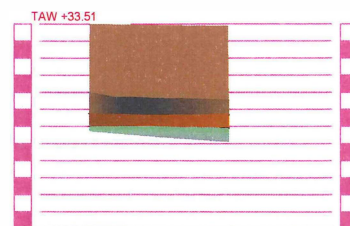
formaat A3

datum 19-10-2011

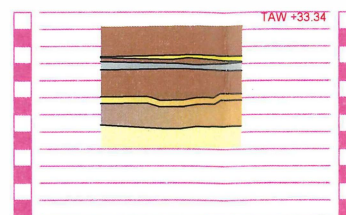
doc.nr. lvd/223037 LAMBERT.dwg

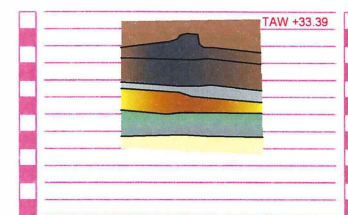
P1

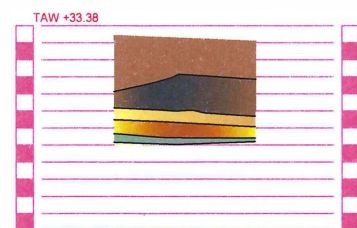
P2

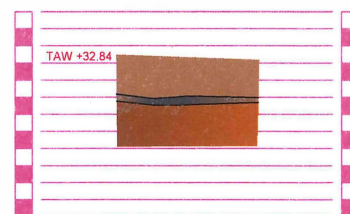
P4

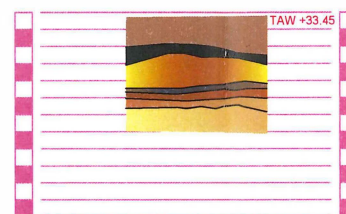
P5

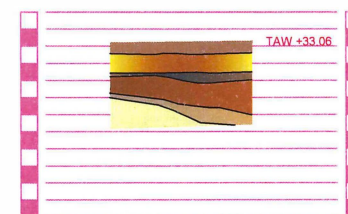
P6

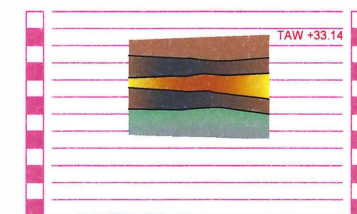
P?

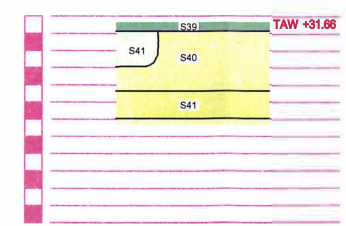
P8

pg

P10

P3
GRAFISCH BEPAALD

Bijlage 14
Plan Proefsleuvenonderzoek—

Archeologische werfbegeleiding
Gemeente Balen
Veststraat

Algemeen inmetingsplan
werfbegeleiding (niet - ingekleurd)

Kaartnummer 5

Legende

- Riolering - verzamelputten
- verstoring
- profiel
- coupe
- Boring
- Gracht - centrale deel
- Gracht - buitenkant
- Sporen nieuwe tijd
- Natuurlijke sporen

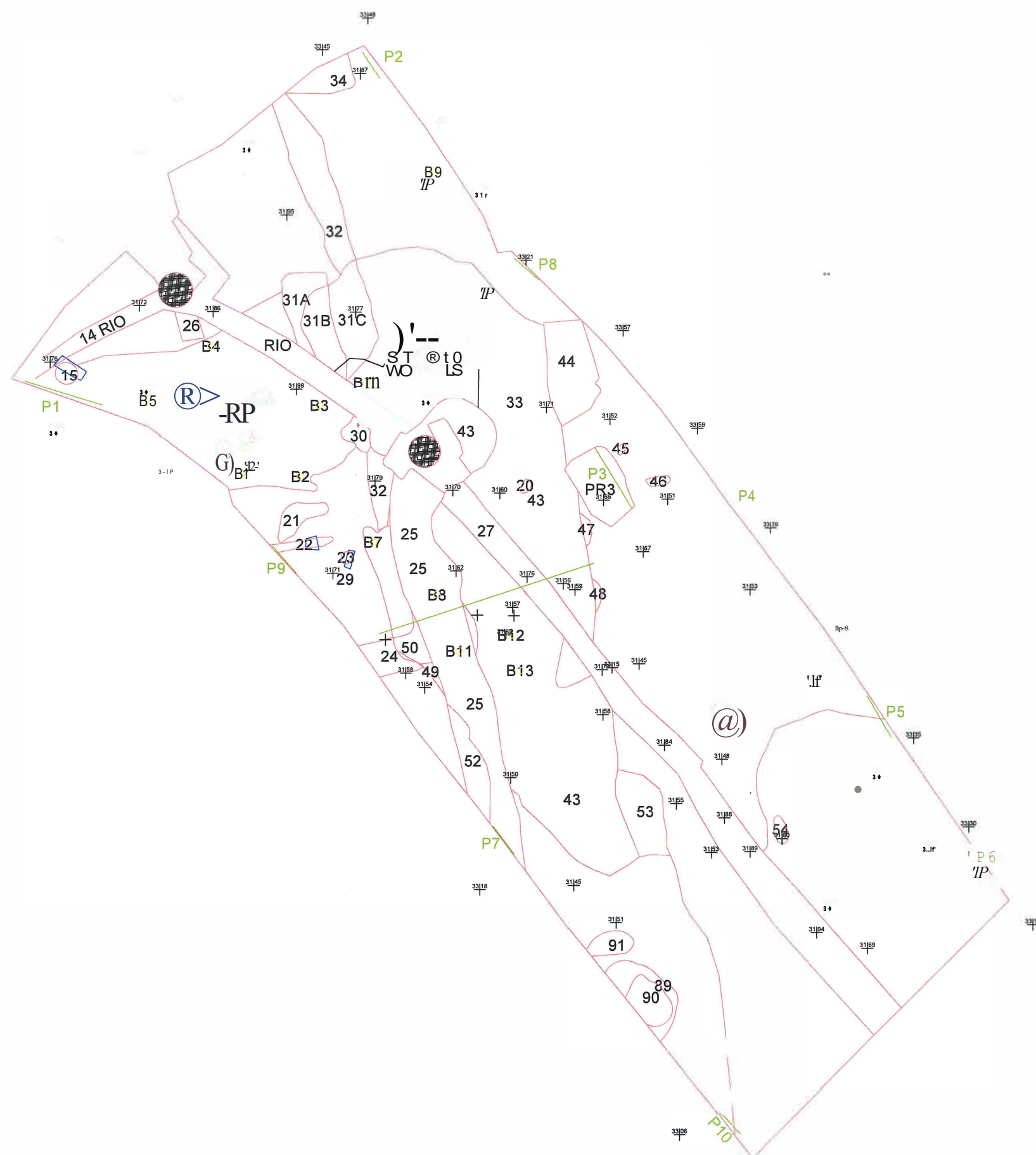
schaal 1:500

formaat A2

datum 19-10-2011

doc.nr. lvd/223037_LAMBERT.dwg

anteagroup

Legende

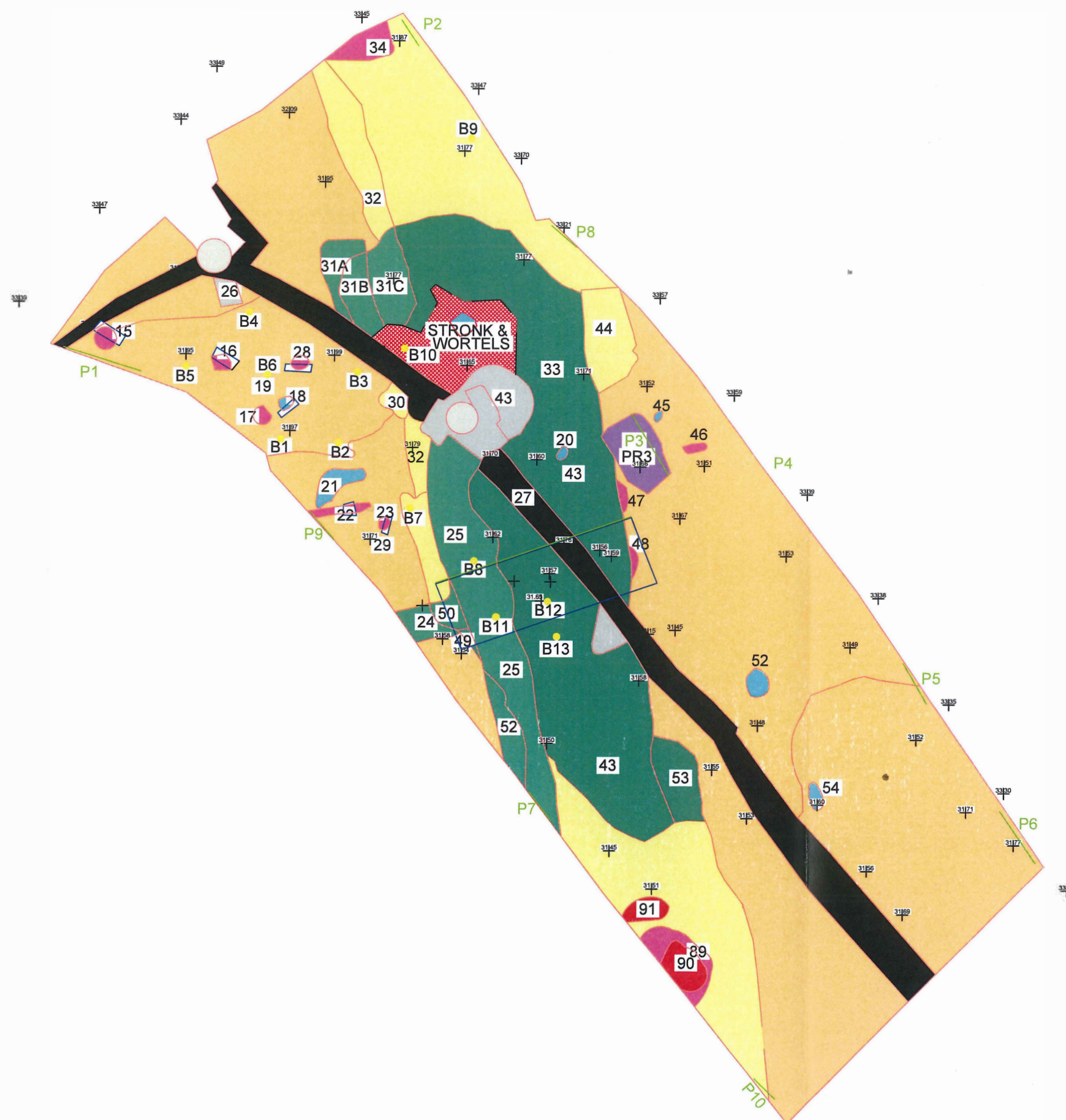
- Coupe
- Profiel
- Verstoring door bouwpuin/resten van fundamente
- Onverstoorte bodem
- Laaf-middeleeuwse gracht (centraal deel)
- Laaf-middeleeuwse gracht (bedding)
- laaf-middeleeuwse gracht (uitlopers?)
- Kuil nieuwe en nieuwste tijd
- Natuurlijk spoor
- Bouwpuin
- Pro/ie/puf
- Boorpunt
- Riolering (riooldeksels)
- Riolering (gemesfeldelgebetonneerde stukken)
- Riolering (buis).

schaal 1:500

formaat A3

datum 28-10-2011

doc.nr. lvd/223037 LAMBERT.dwg

Archeologische werfbegeleiding
Gemeente Balen
Veststraat

Algemeen inmetingsplan
Proefsleuven + werfbegeleiding
(niet - ingekleurd)

Kaartnummer 3

Legende

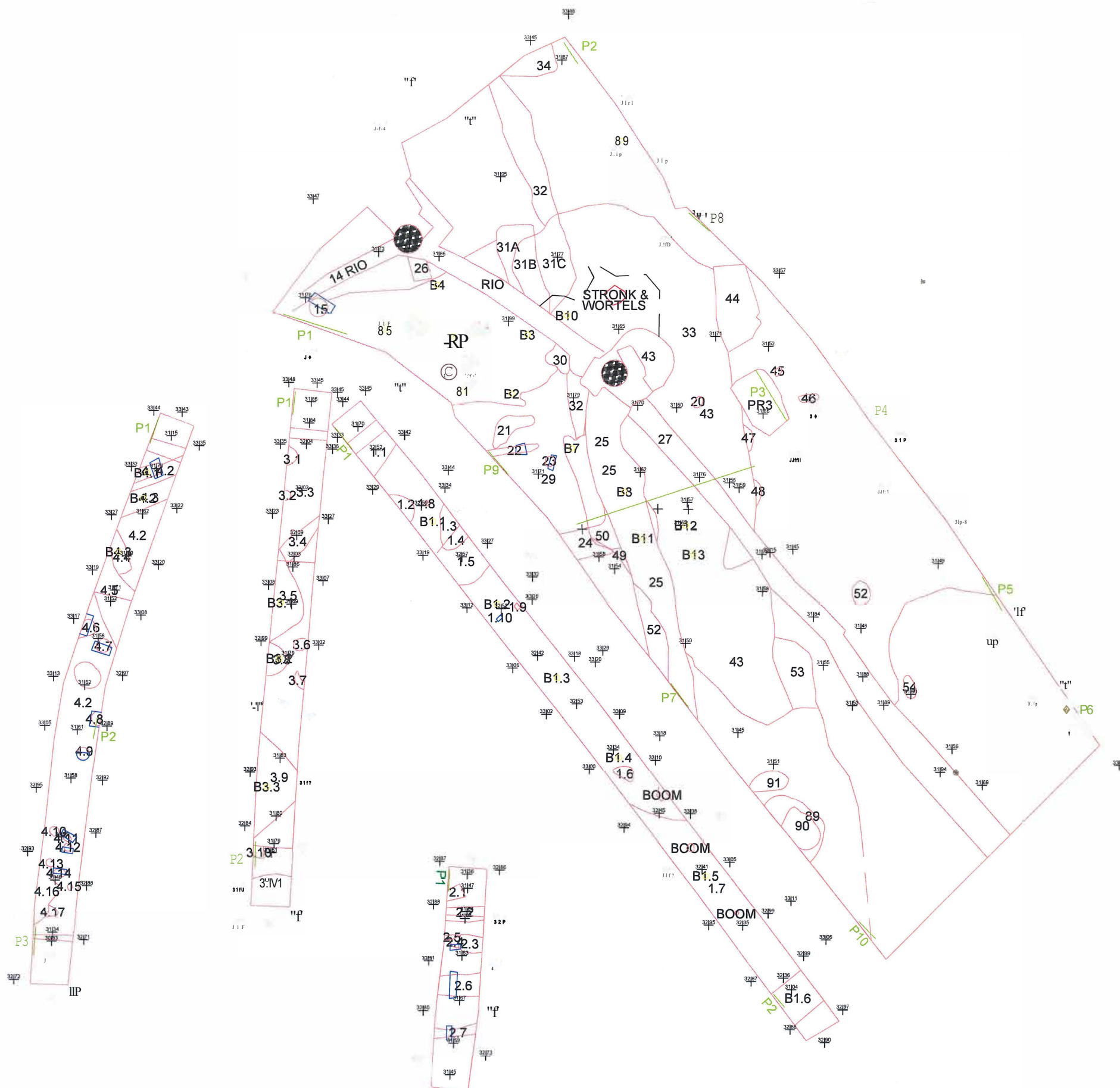
- Riolering - verzamelputten
- verstoring
- profiel
- coupe
- Boring
- Gracht - centrale deel
- Gracht - buitenkant
- Sporen nieuwe tijd
- Natuurlijke sporen

schaal 1:500

formaat A2

datum 19-10-2011

doc.nr. lvd/223037_LAMBERT.dwg

Algemeen plan ingekleurd

Kaartnummer 6

Legende

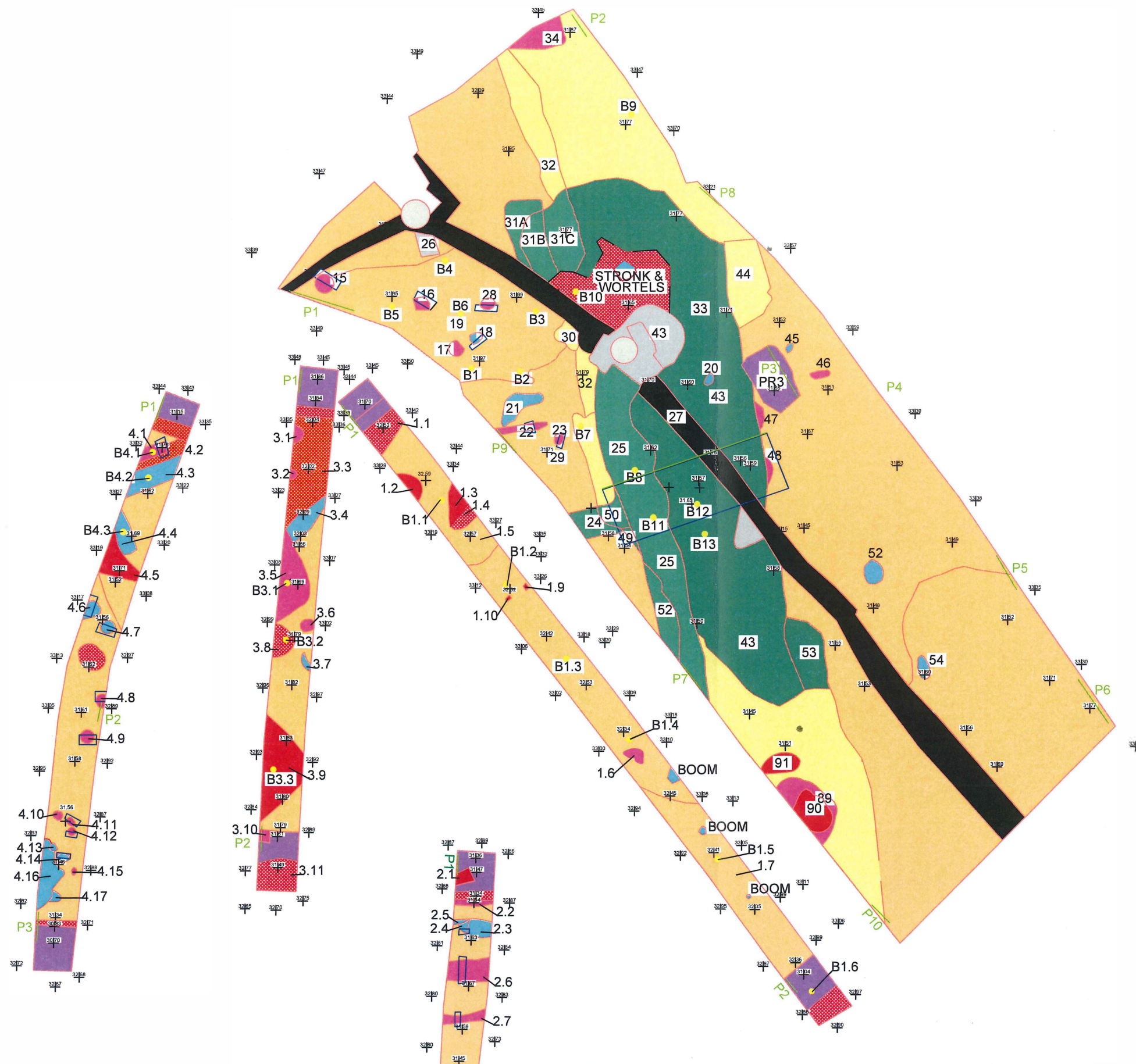
- Coupe
- Profiel
- Verstoring door bouwpuinresten van fundamente
- Onverstoord bodem
- Laat-middeleeuwse gracht (centraal deel)
- Laat-middeleeuwse gracht (bedding)
- laat-middeleeuwse gracht (uitlopers?)
- Kuif nieuwe en nieuwste tijd
- Natuurlijk spoor
- Bouwpuin
- Profie/put
- Boorpunt
- Riolering (riooldeksels).
- Riolering (gemesteldgebetonneerde stukken)
- Riolering (buis).

schaal 1:500

formaat A3

datum 28-10-2011

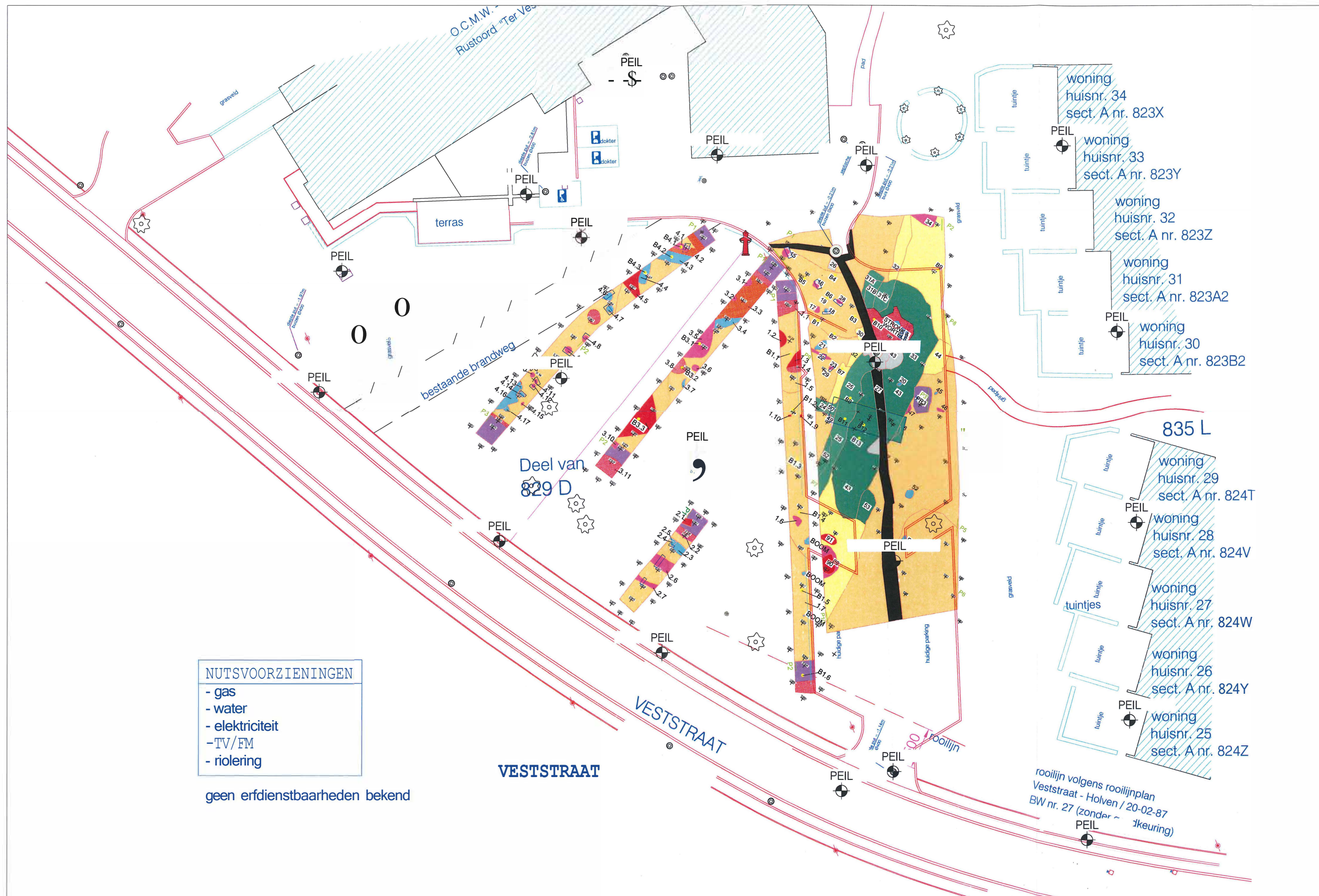
doc.nr. lvd/223037_LAMBERT.dwg

Bijlage 15
Plan Proefsleuvenonderzoek +
werfbegeleiding_____

14

88

- NUTSVOORZIENINGEN
- gas
 - water
 - elektriciteit
 - TV/FM
 - riolering

geen erfdienstbaarheden bekend

VESTSTRAAT

Deel van
829 D

bestaande brandweg

terras

woning
huisnr. 34
sect. A nr. 823X

woning
huisnr. 33
sect. A nr. 823Y

woning
huisnr. 32
sect. A nr. 823Z

woning
huisnr. 31
sect. A nr. 823A2

woning
huisnr. 30
sect. A nr. 823B2

835 L

woning
huisnr. 29
sect. A nr. 824T

woning
huisnr. 28
sect. A nr. 824V

woning
huisnr. 27
sect. A nr. 824W

woning
huisnr. 26
sect. A nr. 824Y

woning
huisnr. 25
sect. A nr. 824Z

rooilijn volgens rooilijnplan
Veststraat - Holven / 20-02-87
BW nr. 27 (zonder ~ lkeuring)

